

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Sociální a humanitární práce

Ludmila Heriánová

*Antropologický fenomén práce ve fair tradu a v
učení katolické církve*

Bakalářská práce

Vedoucí práce: ThLic. Jaroslav Franc, Th.D.

2012

„Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.“

V Olomouci dne 18.4.2012

.....

Poděkování

Mé velké díky patří ThLic. Jaroslavu Franci, Th.D., za vedení mé práce, upozornění na pestrou literaturu a cenné rady pro napsání této práce.

Obsah

Úvod	5
1 Práce jako lidský čin z hlediska vybraných vědních oborů	7
1.1 Práce z psychologického hlediska	8
1.2 Práce z ekonomického hlediska	9
2 Práce z hlediska katolické tradice.....	11
2.1 Nástin historického vnímání práce v křesťanské tradici.....	12
2.2 Význam úmyslu v práci	16
2.3 Práce jako ctnost.....	19
2.4 Účast na díle Stvořitele	21
2.5 Problém sociální otázky	24
3 Práce v dnešní společnosti	27
4 Práce z pohledu fair trade zasazen do hinduistické kultury	33
4.1 Fair trade	33
4.2 Kulturní kontext.....	38
4.2.1 Kultura	38
4.2.2 Nepál.....	39
5 Srovnání pohledu fair trade a učení katolické církve	47
Závěr	53
Použitá literatura	55
Přílohy	59

Seznam zkratek

Biblické zkratky uvedeny dle; *BIBLE: Písmo Svaté Starého a Nového zákona*. Praha: Česká biblická společnost, 1996. ISBN 80-85810-11-5.

Gíta - Bhagavadgíta

WFTO – World Fair Trade Organization

NPR – nepálská rupie

Úvod

Tato bakalářská práce je zaměřena na význam fenoménu práce a to ve smyslu lidské činnosti. Ačkoli je v manuálu doporučeno odkazování tzv. harvardským stylem, i přesto volím styl odkazování pod čarou, jelikož v této práci používám pestré literatury, která by častým, nepřímým odkazováním v textu, narušovala jeho plynulost. Tato práce je rozdělena do několika kapitol a podkapitol. Zaměřila jsem se především na to, co se za tímto fenoménem skrývá, a to něco, jsem se snažila myšlenkově uchopit a popsat.

Pro napsání této práce jsem zvolila metodu analýzy vybraného textu, interpretace vlastních zkušeností a komparaci. Vybranou četbu jsem tedy analyzovala a srovnáním vyhledala podobnosti či rozdíly ve vnímání práce v křesťanství, v dnešní společnosti a ve fair trade zasazeném do kultury hinduismu. Fair trade záměrně zasazuje do kultury hinduistické, jelikož mám osobní zkušenost z tohoto prostředí díky praktickému vzdělávání v Nepálu. Cílem mé práce je tedy zjistit a zformulovat podobnosti fenoménu práce ve dvou odlišných kulturách.

Téma fenomén práce jsem zvolila, z toho důvodu, že nás lidská práce doprovází na každém kroku, celým našim každodenním životem. Příkladám tomuto tématu nesmírnou důležitost, obzvláště v dnešním sekularizovaném světě, je poměrně jednoduché zapomenut duchovní význam práce, proto se jej pokusím nalézt.

V první části fenomén práce zasazuje do křesťanské-katolické tradice, jelikož je tou, která po několik posledních staletí vedla a obohacovala duchovní základ v dnešní Evropě. Zde se zaměřuji na vyzvednutí hlavního poslání práce. Pro hledání těchto významů čerpám především v Písmu svatém a v sociálních encyklikách *Rerum Novarum* a *Laborem Exercens* zaměřených právě na téma lidské práce.

V následující části volně přecházím na povahu fenoménu práce v dnešní společnosti. Jak je na práci nahlíženo z hlediska ekonomiky a lidské společnosti celkově. Jak nové technologie ovlivnily a stále ovlivňují vnímání práce. V této kapitole se opírám o encykliky zaměřené na význam práce ve společnosti a materiály zabývající se především dnešní nadmírou spotřeby.

Třetí část je věnována fair trade, stále se rozšiřujícímu fenoménu v České republice. Zde uplatňuji osobní zkušenost z tuzemské i zahraniční praxe ve fair trade organizacích, proto můžu kritickým okem usoudit, zdali je myšlenka fair trade pouze způsobem obchodu, která je napsána na papíře či je tomu naopak a skutečně je realizována,

popřípadě jak. Informace pro tuto kapitolu budu čerpat především z webových stránek jednotlivých fair trade organizací. Je to jednak zastřešující organizace World Fair Trade Organization, dále také stránky nepálské organizace Fair Trade Group Nepal a české organizace NaZemi. Dále to také bude moje osobní zkušenost, protože pro uchycení podstaty práce z pohledu fair trade, považuji za nezbytné, zažít, vidět a stát se alespoň na krátký čas součástí této myšlenky. První moje osobní zkušenost nastala přečtením článku o tom, jak a proč fair trade funguje. Tato myšlenka se mi zalíbila, a proto se cílem mé tuzemské praxe stala brněnská organizace NaZemi. Zde jsem mohla vidět jakým způsobem se šíří osvěta, díky globálnímu rozvojovému vzdělávání, prodej fair trade zboží, atd. Profesionalita této organizace mě motivovala k setkání se skutečnými producenty zboží, poznat zdali fair trade vskutku existuje tak, jak je psáno ve standardech. Své zahraniční praktické vzdělávání jsem proto, po dobu 5-ti měsíců strávila v Nepálu, kde byla jednou z hlavních náplní mého praktického vzdělávání práce ve fair trade organizacích, zejména navštěvování producentů. Zde jsem se nevyhnutelně setkala s fenoménem práce, který byl ovšem zasazen do jiné kultury, stál tedy i na jiných mravních hodnotách. Proto se v následující kapitole budu věnovat fair trade, který bude popsán z hlediska hinduistického vyznání. Proto zde také uvádím subjektivní dojem ze svého osobního setkání s tímto náboženstvím. Hinduismus na mě působil nesmírně poeticky. Každá významná událost v roce, bohové i bohyně, obřady, atd. jsou opředeny několika poetickými příběhy a jejich vyprávění je z úst každého hinduisty vybarveno v jiných odstínech. Z vlastní zkušenosti můžu uvést, že příběh o získání Ganeshovy sluní hlavy jsem slyšela v tolika příbězích navzájem si podobných, ale i odlišných, z kolika úst hinduistů mi byl podán.

Tato práce může být využita studenty, kteří se do těchto lokalit vydávají či se tématem fair trade zabývají teoreticky.

1 Práce jako lidský čin z hlediska vybraných vědních oborů

Práce je široký pojem, jehož původ si ani neuvědomujeme. Stala se od nepaměti naší součástí, díky níž se také můžeme realizovat. Povinnost pracovat patří neoddělitelně k naší osobnosti, jsme tím, čím nás učinil Bůh a čím se i my sami učiníme. Žít znamená pracovat s pracujícím Bohem. Stáváme se, jak říkají kazatelé, článkem v řetězu, který přitahuje svět k Bohu a ztracenému ráji.¹ Vždyť i samotná katolická církev je přesvědčena, že práce je elementární, nepostradatelný rozměr pozemské existence člověka.²

Práce je bezpochyby antropologickým fenoménem, který nás doprovází celým naším životem. Musíme přitom ovšem také pamatovat na to, že „Člověka nelze definovat na základě toho, co je, ale tím, čím se stává součinností milosti a své svobody.“³ Tomuto „stáváním se“ se mj. také děje za pomoci fenoménu práce. Mnohdy nepřemýšlíme nad jejím významem, možná proto, že je to součást lidské přirozenosti. Právě proto v dnešní době duchovního úpadku a často kladené otázky po smyslu lidského počínání bychom se měli nechat inspirovat a hledat její hluboké významy, které zajisté má. Lidská práce je uvědomělá, smysluplná činnost zaměřená na utváření hmotných a duchovních hodnot. *Slovem "práce" se pak míní každá činnost konaná člověkem, bez ohledu na její ráz a na okolnosti. To znamená, že tímto jménem označujeme každou činnost člověka, která může či musí být uznána za práci v celém bohatství různých činností, jakých je člověk schopen a k jakým je uzpůsoben svou povahou a svou lidskou přirozeností.*⁴ Každá činnost, která může být vnímána jako soubor činů má svůj podnět, průběh a výsledek. Průběh a výsledek práce může ovlivňovat mnohé jak vnitřní, tak i vnější činitele jako jsou: kondice jakou pracující pociťuje, právní omezení, povaha práce, přítomnost odborů, pracovní prostředí včetně vztahů na pracovišti, atd. Práci může také vykonávat stroj či přístroj, ovšem tohoto tématu technologie se pouze okrajově dotknu v následujících kapitolách. Stěžejním tématem zůstane hledání významu práce pro lidskou osobu v odlišných kulturách.

¹ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2009, s. 61.

² JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*. Praha: ZVON, České katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r.o., 1996, s. 14.

³ TENACE, Michelina. *Vybrané kapitoly z antropologie: Stvoření člověka k obrazu a podobnosti Božímu*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2001, s. 18.

⁴ JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*, úvodní pozdravení a požehnání.

1.1 Práce z psychologického hlediska

Psychologický pohled na práci vybírám záměrně, protože se úzce dotýká hlubokého významu, který práce jako lidská činnost v sobě nese. Což je i stěžejním tématem této práce. Práce je často využívána jako léčebný prostředek, odborně nazýván ergoterapie. Tato věda se zabývá léčebnými a socializačními dopady práce na člověka jako na osobu, která je ohrožena sociálním vyloučením z mnoha rozdílných důvodů. Může to být na následky úrazu, postižení, nemoci, atd. Ergoterapii lze dělit dle zaměření na výchovu k soběstačnosti, na pracovní zařazení, cíleně může být také realizována na postiženou oblast, atd. Ergoterapie a její cílové skupiny, nástroje, prostředky, kterých využívá, dopady, významy atd., by se mohly stát stěžejním tématem pro samostatnou další práci. Proto zde úzce nastíním význam a terapeutickou podstatu práce.

Struktura každé lidské činnosti je velmi členitá. Tvořivost postihuje tu její část, kdy člověk vědomě modifikuje uskutečňovanou interakci s objektem. Prostor pro takové tvořivé realizování člověka je při různých pracovních úkolech velmi rozdílný. Předpokládá se, že opakované pracovní úkoly opírající se o použití nevelkého počtu osvojených úkonů a operací tvořivé prvky neobsahují. A naopak, plnění pracovních úkolů proměnlivých je někdy s tvůrčí prací ztotožňováno. Tato možnost využívat modifikaci pro přípravu, průběh nebo výsledek práce ovlivňuje také samotný vztah k práci. Je-li vztah člověka k vykonávané práci v podstatě negativní, dochází k omezování jeho tvůrčí aktivity.⁵

Práce má stěžejní význam pro utváření lidské osoby. Tento význam je trvalý, nesnižuje se, ani když lidská společnost je zřizovaná v dnešní nebo historicky odchované formě. Při individuálně psychologickém hledisku se význam práce konkretizuje v nutnost, před kterou stojí každá lidská osoba, osvojit si učením společenskou zkušenost, která je specifickou formou rodové zkušenosti člověka. Tímto procesem se jedinec zhodnocuje, vytváří si prostor pro zařazení ve společnosti a i pro naplnění osobního života.⁶

⁵ MATOUŠEK, Oldřich a Jiří RŮŽIČKA. *Člověk a práce*. Praha: Svoboda, 1972, s. 54.

⁶ MATOUŠEK, Oldřich a Jiří RŮŽIČKA. *Člověk a práce*, s. 17.

1.2 Práce z ekonomického hlediska

Pohled této vědy vybírám z důvodu její důležité role při obchodování, díky, kterému je realizován fair trade. Ekonomie považuje práci za čistě ekonomickou kategorii, jelikož práce je každá jakkoli společensky prospěšná činnost. Tento přístup k práci je velmi členitý a zahrnuje jak obecné ekonomické problémy výroby ve společnosti, tak i konkrétní otázky, které se týkají řízení a plánování výroby, technického rozvoje, produktivity, odměňování pracovníků, kvalifikace pracovníků, organizace práce, pracovních podmínek, atd.

Práce je cílevědomá lidská činnost, aktivita, která vytváří statky a služby. Ekonomie odlišuje pojem pracovní síla, který znamená souhrn fyzických a duševních schopností člověka konat práci. Tuto pracovní sílu nemá každý člověk (např. nemocný člověk, a v našich právních podmínkách děti do 15let věku) a také ne každý člověk, který má pracovní sílu pracuje. Práce je vzácný výrobní faktor, což ovlivňuje jeho cenu na trhu práce.⁷

Nelze ovšem opomenout, že nositelem pracovní činnosti, pracovní silou je člověk, lidská osoba, která řadou znaků přesahuje ekonomický přístup. Proto můžeme říci, že pracovní činnost člověka se závažnou měrou také podílí na ideologii společnosti. Toto ovlivňování může být také samozřejmě vzájemné. Jaká vládne ideologie ve společnosti, takový je i přístup k práci. Můžeme ji proto také považovat za kategorie filosofické a etické.

Pokud uvedeme ekonomické myšlení do extrému, které ovšem máme i historicky ověřeno, především ze začátku 19. století, kdy toto myšlení chápe práci a zachází s ní jako s nějakým druhem „zboží“, které pracující či dělník prodává zaměstnavateli, který je vlastníkem získávaného kapitálu. Tu se zrodila myšlenka kapitalismu. Kapitál je ovšem součástí všech „věcí“, které tvoří výrobní proces, jako jsou například nástroje či poptávka, zboží. Tento souhrn „věcí“ včetně kapitálu spoluutváří lidskou práci, nebo alespoň poskytuje pro ni podmínky.⁸ Nelze ovšem stanovit, že jediným podnětem pro práci je kapitál. *"Kapitál nemůže být bez práce, ani práce bez kapitálu."*⁹ Toto tvrzení ještě doplňuje Pius XI. ve své encyklice

⁷ ŠVARCOVÁ, Jena a kolektiv. *Ekonomie - Stručný přehled*. Zlín: CEED, 2009/2010, s. 14.

⁸ JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*, s. 27 – 37.

⁹ LEV XIII. *Rerum novarum: o dělnické otázce*. Praha: ZVON České katolické nakladatelství, 1996, kap. 15.

Quadragesimo anno vysvětlením: „*Je zcela mylné připisovat buď jen kapitálu, nebo jen práci to, čeho bylo dosaženo jen jejich součinností. A je naprosto nespravedlivé, když si jeden z těchto činitelů přisvojuje veškerý výsledek díla, a tím přehlíží přínos druhého činitele.*“¹⁰ Samotná práce by ovšem nemohla být realizována, pokud by zde nebyl také člověk, který by svou prací a kapitálem nevytvářel hodnoty, proto jak uvádí Benedikt XVI. „*Prvním kapitálem, který je zapotřebí chránit je a ocenit, je člověk, lidská osoba.*“¹¹

¹⁰ PIUS IX. *Quadragesimo anno*. Praha: ZVON - České katolické nakladatelství, 1996, kap. 53.

¹¹ BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 33.

2 Práce z hlediska katolické tradice

Panuje obecně přijaté mínění, že evropská kultura je postavena na třech solidních pilířích: 1. Řecký způsob myšlení, 2. Římské právo, 3. Biblické náboženství. Má se za to, že zde došlo k podivuhodné syntéze těchto tří pilířů.¹² Ovšem dnešní kultura Evropy a její identita samotná je těžko uchopitelná i přes tyto společné základní pilíře. I když žijeme na společné půdě Evropy, nemůžeme se považovat od východu na západ a od severu na jih za národy sobě podobné. To, co nás spojuje je půda a nikoli kultura, která sice může mít stejné kořeny, ale její utváření se, vzal každý národ po svém, tak jak jej sám pochopil a chtěl s ním nakládat.

V této kapitole se ovšem na fenoménu práce budeme dívat z úhlu pohledu dlouholeté křesťanské tradice, jelikož podrobné věnování se kulturním odlišnostem evropského lidu¹³ by vystačilo na několik dalších prací.

Ve starověku bylo zavedeno rozvrstvení lidu, typické dle rázu vykonávané práce. Křesťanská tradice významně ovlivnila pohled na náročnou fyzickou práci. Vycházela přitom z celého obsahu evangelního poselství, a především ze skutečnosti, že ten, který byl Bohem, stal se nám ve všem podobným.¹⁴ (*F* 2:5-8). Již v době starých Řeků a Římanů, v otrokářské společnosti, se rozlišovalo mezi prací fyzickou a duševní. Tělesná práce byla považována za méněcennou, a tak se stala údělem otroků. Člověk vzdělaný, bohatý a politicky svobodný pohrdal tělesnou prací a s důstojností se věnoval sportu, filosofickým či politickým rozhovorům v ulicích, státní, válečnické či literární činnosti. Tvrdí se, že právě díky odepírání tělesné práce vzdělaným stoikům tehdejší Řekové a Římané učinili jen malý pokrok v přírodních vědách oproti rozvoji ve filosofii a v matematice.¹⁵ U Izraelců se ovšem v Bibli nesetkáváme s pohrdáním fyzickou prací. Práce zde byla pokládána za Boží rozkaz a úděl člověka, jak napovídá z vypravování o stvoření světa, kde člověku bylo uloženo, aby podmanil zemi a všecko její tvorstvo (*Gn* 1:22). Také Desatero obsahuje rozkaz: „*Šest dní budete sbírat*“ (*Ex* 16:26) s odůvodněním, že „*v šesti dnech učinil Hospodin nebe a zemi, moře a všecko, což v nich*

¹² ŠPIDLÍK, Tomáš. *Duchovní jednoty nové Evropy*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2007.

¹³ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Duchovní jednoty nové Evropy*.

¹⁴ JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*, s. 19.

¹⁵ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1992, s. 711.

jest“ (Ex 20:11). Práce je pro biblické pisatele tak samozřejmá jako východ slunce nebo to, že lvíčata denně vycházejí na lov (Ž 104:19-23).

Člověk si má podmanit zemi a má nad ní vládnout, protože jako Boží obraz je osoba neboli subjektivní tvor, schopný plánovitě a účelně činnosti, schopný rozhodovat o sobě a tíhnoucí k seberealizaci. Jako osoba je tedy člověk subjektem práce. Jako osoba pracuje, vykonává různé činnosti náležející k pracovnímu, aktivnímu procesu. Ty všechny, mimo svoji objektivní platnost mají sloužit k uskutečnění jeho lidství, k splnění osobního povolání, které je mu vlastní právě proto, že je člověk.¹⁶ Bůh tedy učinil člověka, rozdílného od všech tvorů tím, že mu dal svobodu a rozum. Na základě rozumu tak člověk rozlišuje co je, a co není dobré.

Není totiž pochyby, že lidská práce má svou hodnotu mravní, která je přímo a bezprostředně spjata se skutečností, že ten, kdo ji koná, je osoba, že je to uvědomělý a svobodný neboli o sobě rozhodující subjekt. Tato pravda je základ a stále jádro křesťanské nauky o lidské práci.¹⁷

Mravní postavení člověka není hodnoceno podle jeho materiálních výsledků ve stvořeném světě ani podle vnějšího užitku, který z toho plyne, ale podle vnitřního stavu duše a srdce člověka, který to prožívá.¹⁸ Tento vnitřní stav duše člověk může ovlivňovat díky vůli, která je pro nás jakoby nástrojem k uskutečňování a naplňování práce postavené na mravních hodnotách. Důležité úloze vůle k následování a uskutečňování mravních hodnot se budu věnovat v kapitole zaměřené na význam úmyslu v lidské práci.

2.1 Nástin historického vnímání práce v křesťanské tradici

Počátky práce v křesťanské společnosti, tzv. kláštorech¹⁹ či laurách můžeme sledovat u prvotních mnichů, kteří se usadili a své komunity²⁰ utvářeli na území dnešního Egypta. Za jako prvního mnicha můžeme považovat Antónia, který roku 286.

¹⁶ JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*, s. 18.

¹⁷ JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*, s. 19.

¹⁸ ILJIN, Ivan Alexandrovič. *Základy křesťanské kultury*. Olomouc: Velehrad - Roma s.r.o., 1997, s. 30.

¹⁹ Lat. *Clastrum* – místo uzavřené, na východě též zvané *monastyr* – samostan.

²⁰ Pozor, nemělo by nás zmást slovo komunita - ta mohla být i velmi malá, někdy žili spolu pouze dva tři bratři

n. I., odchází z Egypta do pouště. Na rozdíl od skutečného Askety²¹, je mnich takový asketa, který se rozhodl odejít ze světa, zprerhat každodenní kontakt s vlastní obcí, rodinou, místem, v němž se narodil, v němž byl vychováván a kde žil.²²

Právě mniši první pochopili, jak důležitá je práce jako činnost, která stabilizuje lidskou psychiku. Mnich se bude snažit žít z práce svých rukou, a to dokonce i tehdy, kdy má dostatek peněz, aby si nakoupil potraviny, musí pracovat, vyvíjet aktivní činnost. Je nutné dodat, že chápání mnišského života se postupem času dělilo a například v Sýrii se více rozvíjela důvěra v božskou prozřetelnost a v otázce živobytí se spoléhalo na almužny. Opat Kolobos v egyptské poušti v podobném duchu toužil nemít starosti, žít jako andělé, kteří nepracují a přece Bohu bez ustání slouží. Je známo, že meseliáni²³ zašli v tomto ohledu do krajnosti a zásadně odmítali všechnu ruční práci. Tradicí se ovšem stal opačný směr. Mniši oceňovali práci jako vhodný prostředek jak ducha chránit před rozptýlením, ale též jako službu prokazovanou společností a za zdroj příjmu pro dobročinnost.²⁴

Zde můžeme vidět, jak se význam práce založené na křesťanských hodnotách, první objevuje právě u mnišské společnosti. Mniši také velice často žili z darů věřících, kteří přicházeli k mnichům do laurel, či klášterů. U klášterů, které spočívaly již ve velkém komplexu několika budov, byly také velice častými dary pozemky, pole a řemeslné dílny.²⁵ Právě řemeslo se mnichy stalo velice oblíbené a časté. Tradičním řemeslem, s kterým se můžeme setkat v tomto období je, košíkářství, tkalcovství, vyráběli také kožené předměty, vázali knihy. Velice často se v dokumentech pocházejících z tohoto období píše právě o košíkářství. Pletli koše, rohože, vyráběli

²¹ je ten kdo, žije ve svém domě nebo poblíž svého domu, má kontakt se svou rodinou, známými, neopouští svoje zaměstnání, obhospodařuje svoje pole, vládne svým majetkem, jde prostě o určitý typ abstinence; dle WIPSYCKA, Ewa; HIŻYCKI OSB, Szymon. *MNIŠI - NEJEN TI SVATÍ...*

²² WIPSYCKA, Ewa; HIŻYCKI OSB, Szymon. *MNIŠI - NEJEN TI SVATÍ...* Praha : Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha & sv. Markéty, 2009. Mniši - Tedy kdo vlastně?, s. 16-17.

²³ stálá modlitba má pro meseliány větší hodnotu, než práce.

²⁴ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu*. Olomouc : Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2004, s. 216.

²⁵ WIPSYCKA, Ewa; HIŻYCKI OSB, Szymon. *MNIŠI - NEJEN TI SVATÍ...*, s. 66.

lana, proutěné truhly, a protože je tato práce dost mechanická, na soustředění mysli nenáročná, vykonávali ji velice často během katecheze.²⁶

Mniši nebyli jen řemeslníci, ale také nájemní, sezónní dělníci, tzv. nádeníci. Jejich práce sledovala tři významné zemědělské události v tomto kraji a to: žně, vinobraní a sběr oliv. Mniši se jako spousta místního obyvatelstva stěhovala přímo za sezónní prací, kde byli placeni naturáliemi a po sklizení úrody opět odcházeli k sobě domů, kde zabralo spousta času uklidnění mysli vzrušené, tím co ve světě viděla.²⁷

Chápání práce se rozlišovalo dle území, učení a samozřejmě dané kultury místa. Jakmile se křesťanství octlo na helénistické půdě, muselo začít bojovat proti helénistickému podceňování fyzické práce. Jak je již zmíněno výše, v římské a řecké kultuře bylo fyzickou prací opovrhováno, stala se tak údělem otroků. V 2. Tesalonickým 3:6-10 na adresu těch, kteří se domnívali, že vzhledem k brzkému příchodu Páně není třeba pracovat, vyslovuje zásadu: „*Kdo nechce pracovat, ať nejí!*“ a vyzývá je, aby pokojnou prací svých rukou si vydělali svůj chléb. Efezským 4:28 napomíná, aby každý pracoval svými rukama, protože by jinak neměl z čeho udělit potřebnému. List Jakubův 5:4 odpírání mzdy pracujícímu za vykonanou práci prohlašuje za křivdu volající k nebi. Je možno říci, že křesťanství znamená ve starém světě nové hledisko na fyzickou i duševní práci, zvláště když stvořilo pojem povolání a věrnosti v povolání, které dal Bůh člověku.²⁸

Souběžně s rozšiřováním křesťanství vznikají nové a nové mnišské řády. Hluboké propojení práce jako dialog s Bohem se snad nejsilněji ukázala u nejstaršího stále existujícího mnišského řádu západního křesťanství, a to řádu svatého Benedikta z Nursie.²⁹ Tento řád vzniká na počátku 6. století a mottem řádu se stalo nám dobře známé „*ora et labora*“, neboli v českém překladu „*modli se a pracuj*“. To vypovídá o vztahu k práci, kdy meseliánský pohled a způsob života³⁰ je tímto odsouzen, jak je psáno v Písmu, kde je zavrhována lenost (*Mt 25:26*). Modlitba bez práce je neúplná a ztrácí svůj význam. Každý člověk však musí najít správnou míru mezi prací, která je modlitba v širokém smyslu, a modlitbou ve smyslu užším, formálním. K. Rahner píše: „*Každý záslužný skutek má vztah k Bohu, to je tedy skutečná modlitba. Pro tuto*

²⁶ WIPSYCKA, Ewa; HIŻYCKI OSB, Szymon. *MNIŠI - NEJEN TI SVATÍ...*, s. 68-69.

²⁷ WIPSYCKA, Ewa; HIŻYCKI OSB, Szymon. *MNIŠI - NEJEN TI SVATÍ...*, s. 71.

²⁸ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*, s. 711.

²⁹ Žil v letech 480 – 543,

³⁰ Doslovný překlad jsou tzv. „*modlitelé*“, vyskytující se v semitsko - syrském prostředí.

*okolnost se nestává zbytečnou formální modlitba, výslovné pozdvižení srdce k Bohu*³¹. Práce sama rozptyluje pozornost, i když je dobrá. Stává se tak čímsi samostatným, odtrženým od Boha, jakousi modlou. I kněží vědí, jak se často dostanou do mělkých vod pod návalem „apoštolské“ práce, práce pro Boha. Lincoln říkával, že člověk, který nemá čas na modlitbu, už skutečně „nemá čas“, proto si má svůj život jinak uspořádat.³²

Modlit se krátce, ale zato často, posvěcovat jakoukoli práci dobrým úmyslem a tzv. střelnými modlitbami, jakou je například: „*Všechno pro Tebe, nejsvětější srdce Ježíšovo!*“. Tak přestane být modlitba obtížnou povinností a začneme se, jak říká Bossuet, „*modlit i bez modlitby*“, protože povznesení srdce k Bohu bude náš stálý životní postoj.³³ Modlitba je tedy neoddělitelná od dobrého života. Ale i dobrý život je neoddělitelný od modlitby. Chce-li někdo doopravdy jednat dobře, nemůže jinak, než že hledá dobro v plné míře, tj. u Boha a pak Boha ve všem včetně práce.³⁴

Práci ovšem můžeme také vnímat bez modlitby, pokud pracujeme proto, abychom nasýtily své jak tělesné, tak i fyzické potřeby či choutky. Pokud práce pro některé osoby ztrácí hlubší smysl, je tato „labora“ v benediktýnském pojetí ochuzena o podstatné „ora“. Toto ochuzení o vyšší či hlubší smysl pro člověka můžeme vyčíst ve Starém zákoně. „*V potu své tváře budeš jíst chléb*“ (Gn 3:19), zde již není jen odebrání významu práce, ba právě naopak se tato práce „v potu tváře“ stává hříchem. Trestem za hřích však není práce sama, jak upozorňuje sv. Jan Zlatoústý, ale námaha, bolest, nechť při práci. Křesťan, který se osvobozuje z hříchu a jeho následků, osvobozuje i práci z jejího prokletí, aby se stala znovu svobodnou a radostnou výstavbou vlastní dokonalosti i projevem lásky k Bohu a k bližnímu.³⁵ K tomuto mu může pomoci právě modlitba a posilování vůle, jelikož silná vůle je jednou z cest k mravnímu životu.

Nelze opomenout, že výše zmíněná „nechť při práci“ je pouze jediným z mnoha projevů těžkosti práce, která je nám předurčena. „*Člověk vydělává chléb prací svých rukou – a to nejen chléb každodenní, kterým se udržuje při životě jeho tělo, ale i chléb vědy a pokroku, civilizace a kultury – platí zároveň odvěká pravda, že jí tento chléb "v potu své tváře", tj. nejen jako výsledek osobní námahy a obtíží, ale i uprostřed*

³¹ In ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2009, s. 358.

³² ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*, s. 358.

³³ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*, s. 358.

³⁴ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*, s. 351.

³⁵ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*, s. 62.

*mnohých napětí, konfliktů a krizí, jaké ve spojitosti s prací otřásají životem jednotlivých společností a celého lidstva.*³⁶

„*V potu tváře budeš jíst chléb*“ (Gn 3:19). Tato slova mluví o námaze mnohdy přetěžké, jaká od té doby doprovází lidskou práci, ale nijak neumenšuje pravdu, že je práce cestou, na které člověk uskutečňuje svou specifickou vládu (díky níž se lišíme od ostatních živých tvorů) ve viditelném světě tím, že podmaňuje zemi. Tato námaha je skutečnost všeobecně známá, neboť ji zakoušejí všichni. Znají ji všichni, kdo pracují, myšleno každodenní činností. A protože práce je všeobecné povolání, znají tuto skutečnost všichni lidé.³⁷

Práce se tak stává nutně náročnou pro všechny lid. Je nezbytné mít na mysli, že náročnost práce je subjektivním pocitem. Každý nese a vyrovnává se s náročností jak fyzické, tak i duševní práce jinak. Proto se domnívám, že každý člověk touží najít práci, která jej či jeho okolí bude obohacovat a neubírat mu jeho lidských sil. Pokud se stává práce pro člověka těžkým břemenem, je příhodné hledat hlubší význam práce a nejen otupělost a bezmyšlenkovité přijímání.

2.2 Význam úmyslu v práci

Pokud se člověk stává či již se stal otrokem své práce, kde nenajde žádné obohacení ba právě naopak ještě pocit utrpení a vnitřní či fyzické vysílení, dokonce se začíná ptát, proč tomu tak je? Možné odpovědi jsou k nalezení právě v křesťanské tradici, která nabízí pohled a význam úmyslu při práci běžně vykonávané.

Radívá se dělat všechno tak, jako by to byl náš poslední skutek v životě. Dělat všechno vědomě, radostně a vytrvale, ale také s jakousi lehkostí a bezstarostností o zítřek a o další výsledek. Vždyť svět řídí Bůh. Pracujeme-li s ním, i zdánlivé neúspěchy jsou drahé kamínky v mozaice obrazu vesmíru.³⁸ Každého dne a každé jeho minuty můžeme vnášet do své práce křesťanské hodnoty, jak už v podobě profesionální realizace „milosrdné lásky“, přes práci na poli, výchovu dětí, řemeslo, až po práci odborného vědce, vlastně jakékoli lidské činnosti, protože v každém lidském skutku lze nalézt tento význam úmyslu.

³⁶ JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*, s. 9-10.

³⁷ JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*, s. 25-26.

³⁸ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*, s. 62.

Nelze tedy odepírat význam úmyslu při práci jako činnosti, který dává či bere skutkům pravou hodnotu. Skrze naplňování úmyslů se snažíme, aby se náš život stal opravdovějším. Poctivá práce přináší Boží požehnání.³⁹

Úmysl, ve smyslu virtuálním a motiv ve smyslu subjektivním, kde máme na výběr dle vlastního úsudku, je totiž to, co dává směr lidskému jednání. Dobrý účel posvěcuje prostředky (které ovšem samy nejsou nemorální), zlý účel zkazí i zdánlivě dobrý skutek. Naše práce v zaměstnání či doma nemá nadpřirozenou hodnotu, pracujeme-li jen proto, abychom si vydělali na živobytí. Nebude záslužným skutkem pro věčný život, pereme-li prádlo, jen proto, aby byly košile čisté.⁴⁰ Podobně jako Benediktýni přikládají nesmírný důraz na propojení práce a modlitby je i zde přikládán tento důraz na čistotu úmyslu.

Protože máme několik vnitřních pohnutek a úmyslů pro konání práce, které se liší od osoby k osobě, uvedu v následujících odstavcích alespoň několik rozdílných pohnutek, které jsou však velice časté.

Práci má člověk přispívat k neustálému rozvoji vědy i techniky a zvláště k ustavičnému vzestupu kulturní a mravní úrovně společnosti, ve které žije jako člen bratrského společenství. Toto podílení se na rozvoji společnosti, je pro uvědomělého člověka radostnou odplátou za „*plody historického dědictví lidské práce, které každodenně využívá. Jsou to všechny výrobní prostředky, nejprimitivnějšími počínaje a nejmodernějšími konče, které postupně vypracoval člověk, jeho rozum a zkušenost*“.⁴¹ Jako nepřímé poděkování našim předkům za to, že pro nás přichystaly podmínky, v kterých žijeme, je podílení se na rozvoji stávající podmínek neustálé vylepšování a vynalézání nového, co bychom mohli s vděkem předat našim následovníkům v naději, že i oni budou pokračovat. Jedná se o úmysl dalekozraký, který pociťuje odpovědnost a především vděčnost za to vše, co kolem sebe máme.

Mezi základní lidské potřeby a práva patří bezesporu také rodinný život, který může pomoci utvářet právě práce. Práce se v tomto smyslu stává podmínkou pro vstup do rodinného života. Zde se úmysl lidské pracovitosti projevuje výchovou dětí svými rodiči. Právě výchovou včetně práce se člověk stává více člověkem, což je považováno za hlavní cíl výchovy. Proto zde můžeme odkrýt dvě stránky práce a jejího úmyslu

³⁹ [Ž 65,10-14, sr. 2Pa 15,7; Ž 128,2; Př 10,16; 14,23; Iz 53,11; 1K 15,58].

⁴⁰ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*, s. 65.

⁴¹ JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*, s. 12.

v rámci rodinného kruhu. Jedna stránka umožňuje samotné založení, udržení rodiny a druhá pomáhá uskutečňovat cíle každé rodiny.⁴²

Úmysl vykonávané práce může být také na základě pocitu požitku z práce, neboť: „*Neoškliv si namáhavou práci ani rolnictví, kterému dal vzniknout Nejvyšší*“ (Sír 7:15). Tento požitek se úzce pojí s motivem virtuálního úmyslu vykonávaných činností propojeným s nadpřirozeným lidským vnímáním, jak vysvětluji podrobněji následovně.

Většinu našich skutků děláme z důvodů, kterým říkáme časné, přirozené: pro peníze, pro zábavu, pro rodinu, ze zvyku, pro pochvalu, atd. Jsou tedy pro věčný život ztracené? To by dle T. Špidlíka, byla nenahraditelná škoda, ale problém úmyslu není z pohledu psychologie tak jednoduše vysvětlitelný. My se na věc můžeme podívat z teologického hlediska, protože v teologii se mluví o tzv. *úmyslu aktuálním*. To je ten, který člověka bezprostředně vede k činu, například člověk běží na vlak, protože odjíždí v osm hodin. *Úmysl virtuální* je ten, na který nyní vůbec nemyslíme, ale přece je příčinou, možná i hlavním motivem jednání. Kdyby si člověk nechtěl vydělat peníze, nechodil by do práce, neběžel by na vlak. Touha po zisku je tedy virtuální motiv spěchu k vlaku. Proto záslužný skutek musí mít nadpřirozený, náboženský motiv, ale nemusí to být úmysl aktuální, stačí virtuální. Může se zdát, že pracujeme pouze pro peníze. A přece nekrademe, ani když se naskytne příležitost. V takovém okamžiku jsme si velice dobře vědomi, že nám nejde jen o peníze, zábavu, ale o něco víc. Katolická církev vyzvedává zkráceně, že bychom se měli zaměřovat na budování a posilování svého *virtuálního úmyslu*, který nám poté, aniž bychom si to jasně uvědomovali, pomáhá, jak při běžných, denních činnostech, tak i v závažných životních rozhodnutích přiklonit se k jednání ctnostnému.

Virtuální úmysl je ten, který dokážeme jen stěží popsat i my, kteří jej uskutečňujeme prostřednictvím úmyslu aktuálního a přitom každým dnem řídí naše jednání i smýšlení. Aktuální úmysl můžeme ovlivňovat a měnit skrze změnu úmyslu virtuálního. Tato změna je dlouhodobým procesem, jelikož virtuální úmysl mimo ty, které se zaobírají základními lidskými potřebami, je mnohdy těžko myslí uchopitelný. Často může být vnímán jen jako vnitřní touha nebo pocit. Touha, možná srovnatelná s touhou, kterou v sobě nosí většina umělců, kteří často tvoří na základě vnitřního, těžko slovy či myšlenkou uchopitelného pocitu. Již pouhé uvědomění a neustálé připomínání

⁴² JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*, s. 27.

si, že úmysl virtuální se nachází v nitru každého z nás je náročný, proto je možná změna také opačným způsobem. „Začínat změnou v každodenních, běžných úmyslech formou „očišťování motivů“ a poté, se bude pomalu náš jednotlivý virtuální úmysl naplňovat a směřovat k Bohu.“⁴³ K tomu může pomoci i čtení Písma svatého, které nelze vnímat a číst jako běžný text, nýbrž je zapotřebí upevnit v sobě samém a vytvořit ve svém nitru to, co je v textu napsáno. „Vyvolat v sobě pocit milosrdenství a odevzdat se mu, vyvolat v sobě pokání a tvořivě ho prožít, rozjímat srdcem o dokonalosti Boží a setrvat tak dlouho, dokud se jí nenaplní srdce i vůle (akt svědomí), najít v sobě sílu lásky a obrátit ji (třeba jen na okamžik) k Bohu, a poté k lidem a ke všemu živému.“

Vůle napomáhá ke „svlečení starého člověka i s jeho skutky“ (Ko 3:9-10) a schvaluje v sobě člověka nového. Tomuto novému člověku se otevírá původní božství Krista. A toto všechno se musí dít v srdci a citu ovšem ne pouze v nich. Děje se tak i rozumem, ale ne pouze jím, vůlí, ale také skutky, vírou, a zase skutky, ale především a ze všeho živou láskou, kterou si v sobě neseme.⁴⁴ Vůle, která je zrozena z lásky, se stává svědomitou, šlechetnou vůlí a jeví se jako pramen pravých křesťanských hrdinských činů.⁴⁵

2.3 Práce jako ctnost

Výše zmíněné bohatství, které v sobě silná vůle obnáší, lze směřovat a vést až k dosažení ctnosti. Stejně jako lidstvo i slova mají svoji historickou minulost. Konkrétně slovo ctnost, bylo v minulosti chápáno několika odlišnými významy, či v dané kultuře chybělo úplně nebo bylo nahrazeno za slovo odlišné. Toto slovo pochází původně od starověkých Řeků a Římanů, kde u obou má podobný význam, vyplývající především z tehdejšího důležitého významu tělesné síly a statečnosti. Intelektuální Řekové ovšem začali obdivovat více chytrost a sílu duševní oproti tělesné. Slovo ctnost se poté přeneslo do oblasti ducha. Stoikové, od kterých převzala křesťanská mravouka mnohé, obohatili ctnost o význam a důležitost praxe, proto si máme vážit člověka podle dobrého konání. Tak dostává ctnost praktický i morální význam, jaký má i v dnešní době. Křesťanská mravouka ovšem dále obohacuje Stoiky vnímanou ctnost. Ti považují ctnost za sílu ducha, který zvítězí nad překážkami, nad nezřízenými vášněmi. Písmo sv.

⁴³ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světa*, s. 66 - 67.

⁴⁴ ILJIN, Ivan Alexandrovič. *Základy křesťanské kultury*, s. 25 - 26.

⁴⁵ ILJIN, Ivan Alexandrovič. *Základy křesťanské kultury*, s. 31.

uvádí, že to není síla člověka, která vede k vítězství dobra, ale síla Boží. Později se definice ještě několikrát upravovaly, až byla přijata Aristotelova, který ji definuje jako návyk konání dobrého, jako projev svobodné vůle.⁴⁶ Ctnost se tedy může stát jedním z projevů virtuálního úmyslu, který se projevuje v mnoha odlišných rovinách, každodenních činnostech, kulturních a mravních zvycích v jednotlivých společnostech, mezilidských vztazích, zkrátka v každodenním životě každého z nás. Ctností (čili mravní způsobilostí) nazýváme to, čím se člověk stává dobrým jako člověk, který je stvořen jako živoucí obraz Boží.

Ctnost je největším dobrem a neřest největším zlem. Stává se tak jměním duše, které je oproti zdraví, zábavě, znalostem, majetku, statkem jediným trvalým. Díky ničemu jinému nemůžeme dosáhnout většího pocitu štěstí, než skrze vědomé konání dobra.⁴⁷

Dalo by se říci, že ctnost je dobrým návykem, který nám napomáhá za účasti Boží síly a především nesmírné jeho milosti očistit duši od prvotního hříchu. Jak uvádí Špidlík: „*Návyk je druhá přirozenost. Přirozené jednání jde totiž snadno. Pro staré křesťanské spisovatele je ctnost návrat k první, původní přirozené povaze. Protože člověk vyšel z Božích rukou dobrý, nakloněný ke všemu dobrému, dokonale ctnostný. Ctnost je tedy návrat do ráje. Z toho plyne, že je ctnostný život vlastně snadný a dává štěstí. Nesnadný je pouze na počátku, proto vyžaduje i jistou tvrdost kázně, námahu, přemáhání. Ale brzy se stává tím snazší, čím radikálnější a pevnější byla počáteční kázeň.*“⁴⁸

Jelikož je ctností několik, můžeme tento návyk procvičovat jednotlivě, což je mnohem vhodnější, než cvičit všechny najednou. Nevyžaduje to tolik silnou vůli. Ovšem ten, který posílí jednu ctnost, ať už nevědomky či cíleně, posílí zároveň i ty další. Za toho kdo byl a je dokonale ctnostný, je křesťany považován Ježíš Kristus. Stává se nám tak inspirací pro život ctnostný.

Chceme-li blíže určit mravní význam práce, musíme mít na paměti především pravdu, toho, že obzvláště těžká práce je nám dobrem, jak uvádí sv. Tomáš, „*bonum arduum*“ (dobro obtížné). Nejen dobrem užitečným, či užitkovým, ale dobrem „důstojným“ neboli odpovídajícím důstojnosti člověka, řekněme dobrem, které tuto

⁴⁶ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*, s. 168.

⁴⁷ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*, s. 168.

⁴⁸ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*, s. 169.

důstojnost vyjadřuje a rozmnožuje. Práce je dobro člověka, dobro jeho lidství – neboť prací člověk nejen přetváří přírodu a přizpůsobuje ji svým potřebám, ale také uskutečňuje sebe jako člověka, osobu a jistým způsobem se tak dokonce „stává víc člověkem“.⁴⁹

Práce je také v katolické církvi vnímána jako jedna ze ctností, která nás doprovází ve zdrženlivosti.⁵⁰ Výdělečná práce, jak říká přirozený rozum i křesťanská filosofie, není člověku k hanbě, nýbrž ke cti, protože mu poskytuje čestnou možnost opatřit si živobytí, založení rodiny. Lev XIII. zmiňuje: „*Nesporný význam zákonodárců, soudců, správců měst i armády, pro obecné blaho, ale i ti, co provozují nějakou živnost, neprospívají státu tímž způsobem jako výše zmínění, ani týmiž úkoly, ovšem i oni prokazují obecnému zájmu velmi důležité služby, ač již ne tak bezprostředně. Poněvadž obecné blaho má být takové, aby se lidé stávali lepšími tím, že ho dosahují, musíme je opravdu hledat především ve ctnostném životě.*“⁵¹

Ctnost je vlastnost, která by měla být v mysli před každým skutkem na prvním místě neboť, „*Památka na ctnost je nesmrtelná a dochází uznání u Boha i u lidí.*“ (Mdr 4:1). Pro tento psychologický význam ctnosti se mají podporovat zájmové a sběratelské „koníčky“ dospívající mládeže.⁵²

2.4 Účast na díle Stvořitele

V této kapitole se nechávám inspirovat dílem Jana Pavla II., který nejvíce rozvinul sociální nauku církve vydáním tří velikých encyklik: *Laborem exercens*, *Sollicitudo rei socialis* a *Centesimus annus* (O lidské práci, Starost o věci sociální a Stý rok). Jan Pavel II. ve svém díle *Laborem exercens* samotný fenomén práce považuje za základní a stále aktuální součást lidského bytí. Církev pocituje svoji odpovědnost stanovit lidskou cenu a mravní řád se zaměřením na lidskou práci a vytvoření takové spirituality, která by byla určena všem lidem, aby se jejím prostřednictvím přiblížili k Bohu, Stvořiteli a Vykupiteli.

Protože práce je ve své subjektivní stránce vždy činností osobní, tedy činností konkrétní osoby, vyplývá z toho, že se jí účastní celý člověk, jeho tělo i duch ve

⁴⁹ JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*, s. 26.

⁵⁰ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*, s. 212.

⁵¹ LEV XIII. *Rerum novarum: o dělnické otázce*, kap. 27.

⁵² ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*, s. 212.

vzájemném doplňování, bez ohledu na to, zda je to práce tělesná či duševní. A právě proto celé evangelní poselství spásy věnující se lidské práci je určené celé lidské osobě. Musí být brán ohled na tyto dvě lidské stránky. Ponaučení z evangelia vyplývající, jsou přínosné pouze tehdy, kdy jsou osobně, vnitřně přijímány. K tomu je zapotřebí vnitřního úsilí lidského ducha, doprovázené vírou, nadějí a láskou, aby se pomocí těchto pouček dostalo k práci konkrétního člověka, smyslu jaký má před Bohem a kterým je práce se všemi souvislostmi zapojena do díla spásy jako jeho normální a zároveň obzvláště důležitý prvek a součást.⁵³

Člověk je stvořen k obrazu Božím (Gn 1:26), má svou práci účast na díle Stvořitelově a podle svých lidských možností ji dále rozvíjí a doplňuje. Fenomén práce se v Písmu svatém objevuje již v knize Geneze, kde je samotné dílo stvoření představováno v podobě „práce“, (Gn 1:1-31). V poslední knize zaznívá stejný akcent uznání pro dílo, které vytvořil Bůh svoji tvůrčí silou: „*Veliké a podivuhodné jsou tvé činy, Pane Bože všemohoucí!*“ (Zj 15:3).⁵⁴

Tento popis stvoření, který nalzáme už v první kapitole knihy Geneze, je současně jakési první „*evangelium práce*“. Ukazuje totiž, v čem záleží její důstojnost; učí, že člověk je v práci povinen napodobovat Boha, svého Tvůrce, neboť on jediný mezi všemi tvory v sobě nosí zvláštní prvek podobnosti s ním. Je povinen napodobovat Boha jak v práci, tak v odpočinku, protože sám mu představuje svoji tvůrčí činnost v podobě práce a odpočinku. „*Sedmého dne dokončil Bůh své dílo, které konal; sedmého dne přestal konat veškeré své dílo.*“ (Gn 2:2-3). Dle svědectví Kristova: „*Můj Otec pracuje bez přestání, proto i já pracuji.*“ (J 5:17) vypovídá ale také o Boží neustále činnosti.

„*Vědomí, že lidská práce je účast na díle Božím, musí pronikat do běžných každodenních činností, běžného a především každého člověka.*“⁵⁵

Další hledisko lidské práce, které je uvedeno v poslední kapitole encykliky *Laborem exercens* nám nabízí nový a na výše uvedený doplňující pohled. A to díky Kristu, který nám jej předal a sám prožil, aby nás vykoupil a příkladným životem nás inspiroval. Kristus sehrává významnou roli ve vnímání fenoménu práce na účasti díla stvořitelova. Postavil význam lidské práce do popředí a sám se stává příkladem pro

⁵³ JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*, s. 59.

⁵⁴ JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*, s. 60.

⁵⁵ JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*, s. 62.

všechny lidi světa. To, co hlásá, poté uskutečňuje činem. Kristus patří ke „světu práce“, má pro lidskou práci uznání a úctu a můžeme dodat, že hledí s láskou na práci, na její různé druhy, neboť v každém vidí zvláštní rys podobnosti člověka s Bohem, Stvořitelem a Otcem; „*Jako lidská činnost z člověka vyvěrá, tak k němu i směřuje. Když člověk pracuje, nemění pouze svět a společnost, ale zdokonaluje i sám sebe a překonává se. Takový růst, je-li mu správně rozuměno, je vzácnější než vnější bohatství, které lze nashromáždit... Toto je tedy zásada pro lidskou činnost: aby podle Božího úradku a Boží vůle byla v souladu s pravým dobrem lidského pokolení a ponechala jednotlivému nebo ve společnosti žijícímu člověku možnost pečovat o své celkové povolání a naplnit ho.*“⁵⁶

Pot a trápení, jaké jsou v nynějších podmínkách lidstva nezbytně spojeny s prací, dávají křesťanu a každému člověku povolání k následování Krista možnost účastnit se skrze lásku na díle, které Kristus přišel naplnit. Toto dílo spásy se dokonalo utrpením a smrtí na kříži. Pokud člověk snáší námahu práce ve sjednocení s Kristem, který byl pro nás ukřižovaný, spolupracuje jistým způsobem s Božím Synem ve vykoupění lidstva. Prokazuje se jako opravdový Ježíšův učedník, když denně nese kříž, „*Kdo chce jít za mnou, zapři sám sebe, nes každého dne svůj kříž a následuj mne.*“ (L 9:23), a to kříž činnosti, ke které je povolán.

V lidské práci nalézá křesťan část Kristova kříže a přijímá ji v témže duchu vykoupění, v jakém Pán přijal za nás svůj kříž. Na jedné straně to potvrzuje, že kříž je v spiritualitě lidské práce nezbytný, ale na druhé straně se odkrývá v tomto kříži a námaze nové dobro, které má v práci počátek. V práci chápané hluboce a všestranně, ale nikdy bez ní. „*Proto i když je třeba pečlivě rozlišovat pozemský pokrok od růstu Kristova království, má přesto pro království Boží, pokud přispívá k lepšímu uspořádání lidské společnosti velkou důležitost.*“⁵⁷

Práci tedy můžeme chápat jako nedílnou součást svého lidského bytí zde na zemi ve společnosti. Pokud jde o tělesnou práci ani ve stavu nevinnosti by člověk nebyl zůstal úplně bez práce. Avšak práci, kterou by si člověk tehdy přál svobodně pro radost, byl po pádu na usmíření za spáchanou vinu donucen vykonávat z nezbytnosti a pociťuje

⁵⁶ 2. Vatikánský sněm, pastorální konstituce o církvi v dnešním světě Gaudium et spes, 35: AAS 58 (1966), s. 1053

⁵⁷ 2. Vatikánský sněm, pastorální konstituce o církvi v dnešním světě Gaudium et spes, 39: AAS 58 (1966), s. 1057

její namáhavost a nesnesitelnost.⁵⁸ *"Necht' je země prokleta; po celý svůj život z ní budeš jíst v trápení."* (Gn 3:17).

2.5 Problém sociální otázky

Spolu s narůstající industrializací a následnou urbanizací na konci 19. století vznikají zcela nové sociální problémy mezi příslušníky dělnické vrstvy. Konec 19. století je spojen se spoustou změn, například vztahy mezi zaměstnanci a zaměstnavateli přestávají být osobní. Stát neplní funkci zabezpečovatele osob, které se vyskytly na samotném okraji společnosti atd. Ve společnosti se na následky celkové nespokojenosti stále častěji vyskytují konflikty, a protože církev by se měla podílet na budování obecného blaha. Na tuto nastalou situaci, kdy se vytváří zcela nové společenské třídy a vzniká sociální propast mezi vrstvou bohatých a chudých, pohotově reagoval Lev XIII. V květnu roku 1881 vydává encykliku *Rerum Novarum*, kde se snaží hledat a nabízet možná řešení. Poprvé v historii katolická církev oficiálně vyjadřuje své postavení ve vztahu k sociální otázce. Encyklika se po mnoho let stala dílem stěžejním a inspirujícím následující encykliky, které se o ni často opírají či se na ni odvolávají. *Rerum Novarum* se zabývá právě tématem nově vzniklých problémů v rámci dělnické otázky a významně ovlivňuje především myšlení tehdejších kazatelů, kteří encykliku mohli interpretovat mezi dělnickou i proletářskou vrstvou.⁵⁹

Lev XIII. nabízí ideál možného řešení těchto nastalých mezitřídních konfliktů a to hned z několika hledisek. Jelikož je to problém celospolečenský, nelze se v řešení zaměřit pouze na jedinou vrstvu či cílovou skupinu. Nabídnutá řešení Lvem XIII. v podobě vzájemného vztahu zaměstnanců a zaměstnavatelů a dále také vymezuje úlohu státu a svépomocných organizací.⁶⁰

Poněvadž však církev má spoluodpovědnost za člověka, nemůže ho ponechat jen na pospas státu, požaduje proto spoluodpovědnost ode všech, kdo se přímo či nepřímo účastní hospodářského procesu.⁶¹ Papež Jan Pavel II. postavení církve blíže vysvětluje: *„Není úkolem církve zkoumat následky všech změn v soužití lidí a národů“*. Neříká, že

⁵⁸ LEV XIII. *Rerum novarum: o dělnické otázce*, kap. 14.

⁵⁹ LEV XIII. *Rerum novarum: o dělnické otázce*, předmluva.

⁶⁰ LEV XIII. *Rerum novarum: o dělnické otázce*, kap. 25 - 44.

⁶¹ LEV XIII. *Rerum novarum: o dělnické otázce*, kap. 25 - 44.

církvi na analýze nezáleží, naopak, on sám bude této analýzy vždy používat a o ni se opírat. Církev ji ovšem bude přejímat od patřičných vědních oborů.⁶²

Tento vztah přejímání od odlišných empirických vědních oborů a teologie je nezbytný blíže vysvětlit. Vědních oborů jako jsou sociologie, psychologie, pedagogika a do jisté míry i právo přejímají empirické přístupy již od 19. století, které jsou založeny na zjištění jednoznačně určeného vztahu mezi danými jevy. Vycházejí také z předpokladu jisté kauzality, dále z nutnosti materiální povahy pozorovaných jevů, tedy jsou měřitelné, poznatelné a popsitelné. Tyto vědy z daného úhlu pohledu přesně vymezí své pole působnosti a přístup, kterým je budou zkoumat. Vzniklé teorie mohou ovšem být překonatelné, jelikož teorie v oblasti empirických společenských věd platí do té doby, než je nahradí jiné. Tyto vědy přepokládají, že lze poznat skutečnost nesporně, chtějí poznat nepodmíněně, tzn. to, co je trvale platné. Teolog zde nemůže nevnímat empirické výzkumy, ale může ze své pozice poukazovat na hranice, které přináší jejich předběžná metodologická východiska. Teologie se liší od empiricky založených věd ve svém pojetí člověka, který koná dobro na základě vnitřní touhy, která již není empiricky popsitelná. Nejedná se o ideu aktivní činnosti člověka, nýbrž o samotné aktivní činnosti. Máme před sebou samotný akt dobroty, který obsahuje to, co je v člověku dříve než se navenek projeví a dále je sám akt dobroty vnějším projevem toho, čím člověk je a čím vyjadřuje svoji identitu. A takto pochopená aktivní činnost není uchopitelná empirickým výzkumem.⁶³ Vidíme zde jistou podobnost s výše zmíněným úmyslem práce, který se dělí na virtuální a aktuální.

Jan Pavel II. si již na počátku 80. let 20. století uvědomoval, že tehdy a stále ještě dnes jde o hledání spravedlivého rozvoje a rozdělení vlastnictví v jakékoli podobě pro celý svět. „*Bůh odevzdal k užívání zemi veškerému lidskému pokolení, to není popřením soukromého vlastnictví. Neboť říká se sice, že Bůh dal zemi lidstvu jako takovému; tím se však nemyslí, že by byl Bůh ustanovil, aby všichni bez rozdílu společně byli jejími vlastníky; myslí se tím, že sám nikomu neurčil část k vlastnění, přenecháváje snaživosti lidí a státním zřízením, aby provedli rozdělení majetku.*“⁶⁴ Podobně také

⁶² JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*, předmluva.

⁶³ BEDNÁŘ, Martin; SYNKOVÁ, Jana. *Spravedlnost a služba: Může existovat církev bez služby chudým? Vazby a hranice pastorační a církevní sociální práce*, AMBROS, Pavel. Olomouc: PROFI - TISK GROUP s.r.o., 2011.

⁶⁴ LEV XIII. *Rerum novarum: o dělnické otázce*, kap. 7.

uvádí Iljin, že hříšné není „*vlastnictví, ale bohatství, tj. příliš hojné vlastnictví, které zatěžuje duši starostmi.*“⁶⁵

Po díle Rerum Novarum je vydáváno spousta dalších encyklik, které se zabývají vzniklými sociálními otázkami jako projev různých historických událostí. Záměrně jsem uvedla jako stěžejní encykliku Rerum Novarum, jelikož je dílem prvním, vyjadřujícím se k tématu sociální otázky a mnohé další encykliky se na ni často odvolávají.

⁶⁵ ILJIN, Ivan Alexandrovič. *Základy křesťanské kultury*, s. 21.

3 Práce v dnešní společnosti

Stejně jako Jan Pavel II. ve své encyklice *Laborem exercens*⁶⁶, tak i Lev XIII.⁶⁷ v díle *Rerum Novarum* nabízí nové významy, pohledy na fenomén lidské práce, možná řešení třídních konfliktů a nesrovnalostí v tehdejší společnosti a především zachování lidských práv.

V dnešní době ekonomické krize bychom se měli nechat inspirovat hledáním nových či obnovování starých významů, na mnoha úrovních naší společnosti, a přitom se nám sociální encykliky mohou stát motivací. „*Krize nám dává za povinnost znovu si rozvrhnout naši cestu, přijmout nová pravidla, nalézt nové formy angažovanosti, svět stavět na dobrých zkušenostech a zavrhnout zkušenosti špatné.*“⁶⁸

Stejně jako církev, tak i fair trade směřuje k řešení sociálních otázek. Fair trade jen s tím rozdílem, že za místo změny vidí to, které je v dnešní době tolik citlivé, významné a především mocné a to přímo ekonomiku. „*Ekonomie je dar, tak se ji naučit přijmout, a tak s ní také nakládat.*“⁶⁹ S tímto darem se naučil zacházet právě fair trade, ale o jeho přesném vymezení se zmíním podrobněji v následující kapitole.

Místem obchodování je již po mnoho staletí trh. Trh je v dnešní době především heslo, abstraktní pojem, do kterého se vejde téměř všechno co si jen dokážeme představit. Proto může u některých lidí vzbuzovat téměř náboženskou úctu, u jiných tichou rezignaci či nepříjemný pocit. Trh je instituce konkrétní lidské svobody, nic míň a nic víc. Ze všech možných projevů svobody tenhle je pro každého. A trh je (nebo aspoň má být) místem svobody a rovnosti, i když nebývá místem bratrství. Teprve úpadek svobody nás naučil, že zákazem trhu se nedá odstranit ani materialismus, ani hamižnosti, které si rychle najdou jiné příležitosti. Zato se jim dá spolehlivě odstranit lidská svoboda, ale i spousta dalších nesmírně podstatných věcí, například morálka trhu. Na pořádném trhu, skrze tvrdou konkurenci, jsou si všichni (téměř) rovni.⁷⁰ Tato rovnost je možná jen na tradičním stánkovém trhu, kde se člověk prodávající i nakupující umí pohybovat a dochází také k osobnímu setkání. Pokud se na trh podíváme z globálního hlediska, tato výše zmíněná rovnost se již vytrácí. Prodávající i

⁶⁶ JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*, s. 60 - 66.

⁶⁷ LEV XIII. *Rerum novarum: o dělnické otázce*, kap. 13 - 24.

⁶⁸ BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, s. 28.

⁶⁹ ILJIN, Ivan Alexandrovič. *Základy křesťanské kultury*, s. 42.

⁷⁰ SOKOL, Jan a Zdeněk PINC. *Antropologie a etika*. Praha: TRITON, 2003, 138 - 141.

obchodující musí být vybaveni několika znalostmi a schopnosti a především také obratností, aby své obchodní zájmy mohli na mezinárodním trhu úspěšně realizovat. „Trh, který se stal globálním, vedl především v bohatých zemích k hledání oblastí, kam je možno přemístit výrobu s nižšími náklady, s cílem snížit cenu různých druhů zboží, zvýšit kupní sílu, a tak urychlit míru rozvoje, založenou na zvýšení spotřeby uvnitř svého domácího trhu. Tento mezinárodní konkurenční boj má za následek vážné ohrožení práv pracujících, základních lidských práv i solidarity.“⁷¹

Od poslední encykliky „*O lidské práci*“, (vydané k příležitosti 90. výročí vydání zlomové encykliky *Rerum Novarum* Lva XIII.), která se výhradně věnovala tomuto tématu v letech svého vydání a to na počátku 80. let 20. století, uplynulo již více než 30 let. Během těchto 30-ti let v zemích Východní Evropy (včetně tehdejšího Československa) padl komunistický režim, v důsledku toho se nám otevírá trh za hranice našeho státu a mění se tak celkový pohled na práci. Během komunistického režimu vládla ideologie rovnosti, která se po hrůzách druhé světové války stala pro lid východiskem a cestou k celospolečenské spokojenosti. „*Hlavním znakem pro vznik a udržování jakékoli diktatury u moci je strach. Všudypřítomný a na různých úrovních. Strach brutální, náhlý a téměř nepravý. Takový strach, že psychika jedná spontánně, intuitivně, někdy reflexivně, protože ani nezvládá cokoli promýšlet a řešit. Záměrem je, že člověk si své ohnisko obav nosí v sobě, sám se průběžně zásobuje dostatečnou vlastní dávkou pro pocit strachu, kterému je riskantní vzdorovat.*“⁷² Tento strach omezoval potřebu některých lidí pracovat dle svého nejlepšího mínění, motivování vlastním nadáním, touhou po vyšší činnosti, rozvíjení se ve vzdělávání, atd. Tato ideologie rovnosti není ovšem reálná, protože socialismus všechny problémy neřeší: „*Socialisté tím, že chtějí jmění jednotlivců převést na společnost, zhoršují postavení všech dělníků, protože tím, že je zbavují možnosti ukládat mzdu, olupují je o naději a možnost, že by si mohli rozmnožit rodinný majetek a zlepšit své postavení.*“⁷³ Jak je tomu psáno již ve Starém zákoně, kde se socialismus vylučuje, jedním ze základních práv a to vlastněním majetku, jak mnou, tak i mým bližním: „*Nebudeš toužit po domě svého bližního ani po jeho poli ani po jeho otroku ani po jeho otrokyni ani po jeho býku ani po jeho oslu, vůbec po ničem, co patří tvému bližnímu.*“ (Dt 5:21).

⁷¹ BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, s. 31 - 32.

⁷² KABÁT, Jindřich. *Psychologie komunismu*. Praha: Práh, 2011, 12 - 13.

⁷³ LEV XIII. *Rerum novarum: o dělnické otázce*, kap. 4.

Spolu s režimem padá tato diktatura a práce dostává nové rozměry i role. A to jak v práci jako každodenní činnosti, tak i v práci jako zprostředkovatelkyni zajištění alespoň základních životních potřeb pro rodiny či jednotlivce. Spolu s otevřeným trhem vzniká i nový fenomén spotřeby, která dalece přesahuje základní a nezbytné nasycení lidského těla, včetně tzv. vyšších potřeb. Spotřeba se začíná postupně projevovat v rozmanitých společenských vrstvách i lidských potřebách základních, či právě touto trhem uměle vytvořenou potřebou spotřeby.

„*Neboť u každého člověka se potřeby takřka stále vracejí, dnes je ukojíme, zítra se ozývají důrazně znova.*“⁷⁴ Je ale důležité zaměřit se na pojem potřeba. Je zajímavé, že potřebu můžeme vnímat jak v psychologickém, tak i ekonomickém rozměru. Je to tedy subjektivně vnímaný nedostatek něčeho nezbytného. Pojem „subjektivně vnímaný nedostatek“ nám zabraňuje přesně vymezit, co to potřeba je, jak ji ohraničit.

Pracovat znamená vyvíjet aktivní činnost k opatření prostředků nutných pro různé životní potřeby a především k uhájení života.⁷⁵ Potřeby se člověk od člověka liší, a proto není uskutečnitelné stavit na jasných, odborně vymezených základech. Je ovšem možné, slovo potřeba úzce propojit se slovem spotřeba, která může lidské potřeby v jistém slova smyslu uspokojovat a nedochází tak u lidí k deprivacím z dlouhodobého neuspokojování potřeb. Již v roce 1946 napsal B. Brouk ve své knize „Racionalizace spotřeby“, jak se s pokročilým rozvojem techniky zvyšuje počet našich hmotných potřeb, proto konstruujeme obrovské množství méně či více komplikovaných strojů, abychom nemuseli příliš a namáhavě pracovat. Již v roce vydání knihy je tato těžká lopota, i přes technokracii, která nastupuje svoji vládu, nejspíše zdůvodňována nespravedlivým uspořádáním lidské společnosti, které nedovoluje náležité využití technického pokroku k blahu všech lidí.⁷⁶ Na konci 19. století encyklika *Rerum novarum* mluví o novém rozmachu průmyslu vlivem zdokonalení technických prostředků a nových způsobů výroby, změny ve vzájemných vztazích mezi zaměstnavateli a zaměstnanci, hromadění majetku v rukou nepatrného počtu lidí a nedostatek v širokých vrstvách.⁷⁷

Třebaže nám stroje práci ulehčují, neubývá nám jí, neboť technickým pokrokem se zároveň zvyšují i naše hmotné potřeby. B. Brouk si uvědomoval jak člověk tehdejší

⁷⁴ LEV XIII. *Rerum novarum: o dělnické otázce*, kap. 6.

⁷⁵ LEV XIII. *Rerum novarum: o dělnické otázce*, kap. 6.

⁷⁶ BROUK, Bohuslav. *Racionalizace spotřeby*. Praha: Architektura ČSR, 1946, s. 3.

⁷⁷ LEV XIII. *Rerum novarum: o dělnické otázce*, kap. 1.

civilizace má mnohem více věcných, hmotných potřeb než lidé minulých věků, kteří neznali automobily, elektrické ledničky, letadla, atd. Dále také lidem umožňuje značně levná průmyslová výroba, schopna chrlit denně miliardy výrobků, plýtvat statky, k čemuž dochází například i nezřízeným ukájením naší touhy po novinkách.⁷⁸ Dychtění po novotách již dlouho zneklidňuje státy, bylo by přirozené a nezbytné, kdyby se snaha o změny přesunula z oblasti politiky na příbuzné pole hospodářské.⁷⁹

Technický pokrok, ve kterém lidé spatřují svého osvoboditele od práce, se tedy stává ve skutečnosti jejich zotročovatelem, a kdyby život pokračoval i nadále v dosavadních kolejích, nemohla by zajisté i nejideálněji organizovaná společnost zabránit tomu, aby se člověk nestával stále větším otrokem strojů, které paradoxně sám vynalezl.⁸⁰

Materialistická věda, která se svými objevy, které se poměrně rychle začleňují do života, mnohdy převrací veškeré lidské vztahy a veškerý sociální řád a patrně slibuje lidem vítězství a vládu v nových zuřivých a vyhlazujících válkách. „*Technika za sebou táhne člověka, technika, která zpracovává otázku o životních prostředcích a vůbec se nezajímá o vyšší cíle a smysl života, technika, která věčně „objevuje“ a „zdokonaluje“, ale sama pracuje v úplné duchovní bezzásadovosti a ani trochu nemyslí na pouze jedinou Dokonalost, ani na skutečné Zjevení.*“⁸¹

Práce je také základní způsob, jak se člověk integruje do společnosti, ale tento integrační nástroj začíná být zbytečným, protože technika je pokusem, udělat práci zbytečnou. Technologie je osvobozením od práce, a tak mnoho lidí paradoxně o práci přichází a ztrácí tak možnost integrovat se do společnosti a předněji založit či zabezpečit svoji rodinu.⁸²

Ovšem je třeba zdůraznit, že ne každé pracovní zařazení aktivizuje člověka přiměřeným způsobem a žádoucím směrem. Toho lze dosáhnout pouze takovým uspořádáním práce, které obsahuje tvůrčí prvky a umožňuje určitou seberealizaci. Člověk je aktivním tvůrcem, utváří přírodu, společnost i sebe a to i činností pracovní.⁸³

⁷⁸ BROUK, Bohuslav. *Racionalizace spotřeby*, s. 3.

⁷⁹ LEV XIII. *Rerum novarum: o dělnické otázce*, kap. 1.

⁸⁰ BROUK, Bohuslav. *Racionalizace spotřeby*, s. 4-5.

⁸¹ ILJIN, Ivan Alexandrovič. *Základy křesťanské kultury*, s. 14.

⁸² JANEČEK, Vít. *Robota – Závod ke dnu*. Dokumentární film, ČR 2011, Václav Bělohradský

⁸³ MATOUŠEK, Oldřich a Jiří RŮŽIČKA. *Člověk a práce*, s. 54.

„Je ale třeba zdůraznit, že rozvíjet se pouze po ekonomické a technologické stránce nestačí. Rozvoj musí být v první řadě opravdový a integrální.“⁸⁴

Rozvoj průmyslu a s ním spojených rozmanitých oborů, až k nejmodernějším technikám elektroniky, zvláště na poli miniaturizace, informatiky, až nanotechnologií, aj., ukazuje, jak nesmírnou úlohu má při souhře mezi subjektem a objektem práce (v nejširším smyslu slova) onen spojenec člověkovy práce, zrozený z lidské mysli - technika. Technika chápána v tomto případě ne jako dovednost nebo pracovní způsobilost, ale jako souhrn nástrojů, které člověk používá při práci, je nepochybně spojencem člověka. Usnadňuje práci, zdokonaluje ji a urychluje. Přispívá k tomu, že práce přináší stále více výrobků a mnoho z nich zdokonalilo svou jakost. Avšak někdy se může technika změnit ze spojence v člověkovu protivníka – například tenkrát, když zmechanizování práce člověku „podrazí nohy“, připraví ho o všechno osobní uspokojení i o podněty k tvořivosti a k odpovědnosti, když připraví o místo mnoho dosud zaměstnaných pracovníků nebo když v důsledku přehnaného okouzlení strojem udělá člověka jeho otrokem. Jestliže biblická slova „podmaňte si zemi“, určená člověku na samém počátku, mají být chápána tak, že platí i pro celou naši moderní dobu zvanou industriální a postindustriální, skrývají v sobě bezpochyby také vztah k technice, k onomu světu mechanismů a strojů, které jsou ovocem lidského rozumu a dějinným potvrzením vlády člověka nad přírodou.⁸⁵

S objevením techniky, jejím zdokonalováním, také vznikají nové pojmy, které vypovídají o důležitosti techniky v dnešní době. Práce se tedy stává něčím, co je pro člověka přítěží, tuto přítěž se nám snaží ulehčit právě technika se všemi svými možnostmi. Na základě rozvoje techniky vznikají i nové termíny, které jsou uvedeny níže.

Ve světě technokracie⁸⁶ či technopolisu⁸⁷ není důležitý význam práce, která by byla pro člověka ctností, socializačním a integračním nástrojem. Díky narůstající

⁸⁴ BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, s. 29 - 30.

⁸⁵ PAVEL II., Jan. *Laborem exercens: O lidské práci*, s. 17-18.

⁸⁶ směr sociologického a ekonomického myšlení, jenž z pozic technologického determinismu - koncepce, podle níž úroveň rozvoje techniky určuje typ a charakter společnosti, její sociálně-ekonomickou strukturu a úroveň spotřeby - klade důraz na postavení výroby a techniky ve vývoji celé lidské populace; dle TECHNOKRACIE V ČESKÝCH ZEMÍCH (1900 – 1950). TESÁŘÍK, Bohumil. *Ministerstvo pro místní rozvoj - Ústav územního rozvoje* [online]. 2000 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: <http://www.uur.cz/images/publikace/uur/2000/2000-02/14.pdf>

spotřebě je práce pouze prostředkem k jejímu uskutečňování. Práce se tak mnohem více stává lidským břemenem, její mravní hodnoty, které popisuje křesťanská tradice, jsou v dnešní společnosti přestavěny.

⁸⁷ „žijeme v něčem co bychom mohli nazvat technopolis, již to není příroda, v které žijeme. Svět má svůj zvláštní časoprostor, tento časoprostor můžeme nazvat technopolisem, který se vyznačuje tím, že došlo k velkému zrychlení, tímto časoprostorem zvaným technopolis je lidská práce“ ;dle Václav Bělohradský In JANEČEK, Vít. *Robota – Závod ke dnu*. Dokumentární film, ČR 2011.

4 Práce z pohledu fair trade zasazen do hinduistické kultury

4.1 Fair trade

Název fair trade záměrně z této anglické nejrozšířenější verze nepřekládám, jelikož v naší krajině již poměrně zdomácněl a pojmenování českým překladem „spravedlivý obchod“ se téměř nepoužívá. Spravedlivý obchod může být použit i pro jiné obchody než jsou právě ty, které se přímo týkají a mají označení certifikaci fair trade. Toto anglicky znějící označení v sobě ovšem skýtá také určité nevýhody. Osoby neznalé anglického jazyka si nemusí být vždy jisté, zdali se opravdu jedná o produkt fair trade či nikoli. Proces zdomácnění je ovšem stále v běhu a osvěta obyvatelstva nebude snad nikdy dostačující. Sama organizace NaZemi o.s.⁸⁸ tento termín používá, stejně jako i jiné organizace.

Fair trade je obchodní partnerství založené na dialogu, transparentnosti a respektu, usilující o větší rovnost v oblasti mezinárodního obchodu. Přispívá k udržitelnému rozvoji, lepším obchodním podmínkám a zajišťování práv opomíjených producentů a pracovníků – zejména na jihu. (Definice dle 2009 WFTO⁸⁹).

Definice české organizace NaZemi je podobná, ale pod „jím“ přesně vymezuju, že se jedná o rozvojové země Afriky, Asie a Latinské Ameriky. Dále také zmiňuje, že se jedná o vztah mezi producentem na straně jedné a spotřebitelem na straně druhé. Pojmenování tohoto ne tolik běžného nákupu vztahem považují za významné, jelikož společenská odpovědnost nemusí být realizována na úrovni firemní, ale také osobní. A být společensky odpovědným nakupujícím má jistý vnitřní motiv a uvědomění si, že za každým druhem zboží je také lidská tvář. *Díky tomuto vztahu jsou výrobcům fair trade zboží nabízeny spravedlivé obchodní podmínky, možnosti vymanit se z bludného kruhu bídy, žít důstojný život a plánovat budoucnost. Nám, spotřebitelům, pak dává fair trade jedinečnou možnost prostřednictvím každodenního nakupování snadno a účinně se zapojit do snižování chudoby lidí na celém světě. Koupí výrobků s označením Fair Trade vyjadřujete svou solidaritu s lidmi, kteří jej vyrobili.*⁹⁰

⁸⁸ <http://www.fairtrade.cz/>

⁸⁹ What is Fair Trade?. *World Fair Trade Organization* [online]. 7. 11. 2009 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: http://www.wfto.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1&Itemid=11

⁹⁰ Fair trade. *Na Zemi* [online]. [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <http://www.fairtrade.cz/10-o-fair-trade/>

Lidské počínání je podloženo a motivováno vlastní vírou jednotlivce, hodnotami, které uznává a následuje. V podmínkách fair trade jsou taktéž uvedeny principy, o které se myšlenka tohoto alternativního obchodování opírá. Je to 10 principů, díky nimž se fair trade odlišuje od konvenčního obchodování.⁹¹

Organizace NaZemi, těchto 10 principů neuvádí v celku, ale vybírá podstatných 5, které podrobněji komentuje. WFTO jako zastřešující organizaci již podrobně popisuje všech 10 zásad. Zásady čerpám z webových stránek WFTO, které jsem z anglického originálu přeložila. Vybírám pouze ty, které mají přímou souvislost se zaměřením a tématem mé práce. Všechny zásady jsou i tak značně propojeny a navzájem se doplňují. Ze zásad pro tuto kapitolu vyberu pouze stěžejní a v samotném závěru kapitoly budu používat jejich stručnou formu pro konečnou komparaci s učením katolické církve.

***Zásada první:** Vytváření příležitostí pro ekonomicky znevýhodněné výrobce. Snižování chudoby prostřednictvím obchodu tvoří klíčovou součást organizace. Organizace cíleně podporuje marginalizované malé výrobce, ať už jsou to nezávislé rodinné firmy, sdružení či výrobní družstvo. Jeho cílem je umožnit, aby se z finančního nezabezpečení a chudoby, staly hospodářsky soběstačné. Organizace mají k tomuto provádění vytvořen akční plán.*

***Zásada třetí: obchodní praktiky:** Tato zásada především specifikuje přesné podmínky pro realizaci obchodu, aby nedocházelo k nějakým nedorozuměním mezi zákazníkem a dodavatelem, je zapotřebí zajistit smlouvu, atd. „Fair trade organizace obchodují s ohledem na hospodářský, sociální a environmentální blahobyt vyloučených, malých výrobců a prioritním cílem není maximalizace zisku na jejich úkor.“ Druhá polovina zásady je věnována udržitelnosti obchodních vztahů: „Organizace udržuje dlouhodobé vztahy založené na solidaritě, důvěře a vzájemném respektu, tento vztah přispívá k podpoře růstu spravedlivého obchodu. Je nezbytná stálá a efektivní komunikace s obchodními partnery. Zúčastněné strany v obchodním vztahu se snaží naplňovat obsah vzájemných hodnot obchodu a rozmanitosti jejich produktové nabídky. Tato rozmanitost a nárůst nabídky se může stát prostředkem pro zvýšení svých zakázek a příjmů. Organizace pracuje ve spolupráci s ostatními fair trade organizacemi v zemi, a vyhýbá se nekalé soutěži a konkurenci.“ V poslední části této zásady je uvedena*

⁹¹ Viz. příloha č. 1

kulturní rozmanitost výrobců: „*Fair trade uznává, prosazuje a chrání kulturní identitu a tradiční dovednosti malých výrobců, jak odráží v jejich řemeslné provedení, potravinářských výrobků a dalších souvisejících služeb. Podporuje umělecké a řemeslné schopnosti výrobců, s ohledem na zachování jejich kulturní identity.*

Zásada čtvrtá: Spravedlivé mzdy: „*Výrobci dostávají za své výrobky spravedlivou cenu, ve výsledku producenti získají přinejmenším minimální mzdu stanovenou v dotyčné zemi, ale tuto mzdu musí sami považovat za dostatečnou.*“ Minimální mzda se v rozvojových zemích často uvádí tak, že nepokrývá uspokojování základních životních potřeb člověka, producentům je zaručena taková mzda, která jim umožní tyto základní potřeby (jídlo, přístřeší, vzdělání a zdravotní péče pro celou rodinu) pokrýt. „*Fair trade organizace vynechávají vykořisťující prostředníky a jednají přímo s výrobci, snižují tak náklady a zvyšují tak podíl, který z maloobchodní ceny dostane výrobce.*“

Zásada pátá: ochrana proti dětské a nucené práci: „*Fair trade organizace se hlásí k Úmluvě OSN o právech dítěte, a k národním / místním právním předpisům o zaměstnávání dětí. Organizace také zajišťují, že nebude přítomna nucená, dětská práce...*“

Zásada šestá: Závazek k nediskriminaci a rovnost pohlaví a svobodu sdružování: „*Fair trade organizace nediskriminují v najímání, odměňování, přístupu ke vzdělání, propagace, ukončení nebo vyřazení na základě rasy, kasty, národnosti, náboženství, postizení, pohlaví, sexuální orientace, členství v odborech, politické příslušnosti, HIV / AIDS onemocnění, nebo věku. Organizace také poskytují příležitosti pro ženy a muže, aby jim bylo umožněno rozvíjet své schopnosti a aktivně podporovat spoluúčast žen na volných pracovních místech a na vedoucích pozicích v organizaci. Organizace bere v úvahu zvláštní potřeby bezpečnosti a ochrany zdraví těhotných žen a kojících matek. Ženy se plně podílejí na rozhodnutích o využívání výhod plynoucích z výrobního procesu.*

Organizace respektují právo všech zaměstnanců zakládat nebo vstupovat do odborů a možnosti kolektivního vyjednávání. V zemích, kde společné právo vstupovat do odborů je omezeno zákonem nebo politickým prostředím, bude organizace umožňovat, prostřednictvím nezávislých sdružení, možnost vyjednávání se zaměstnanci. Ženy jsou za stejnou práci jako muži vypláceny podle stejných sazeb. Organizace se

rovněž snaží zajistit přeceňování práci žen, aby se vyrovnaly platové sazby a ženy mohly vykonávat svoji práci dle svých schopností. “

Zásada sedmá: Zajištění vhodných pracovních podmínek:

„Fair trade organizace zajišťují bezpečné a zdravé pracovní prostředí zaměstnancům nebo jejich členům. To je přinejmenším v souladu s národními, místními zákony a úmluvami Mezinárodní Organizace Práce o bezpečnosti a ochraně zdraví. Pracovní doba a podmínky pro zaměstnance nebo členy splňuje podmínky stanovené národními a místními zákony a úmluvami Mezinárodní organizace práce. Fair trade organizace jsou si vědomi zdravotních a bezpečnostních podmínek producentů, od kterých nakupují jejich produkty. Průběžně hledají možnosti, zvyšování povědomí o zdraví a bezpečnosti práce včetně zlepšování bezpečnostních postupů. “

Zásada osmá: budováním kapacit

„Fair trade organizace se snaží zvýšit, díky alternativnímu obchodování pozitivní, rozvojové dopady na malé, marginalizované výrobce. Fair trade organizace rozvíjí dovednosti a schopnosti svých vlastních zaměstnanců nebo členů. Organizace pracující přímo s malými výrobci, vyvíjí specifické činnosti za účelem pomoci svým výrobcům zlepšit jejich manažerské dovednosti, výrobní schopnosti a přístup na trhy - místní / regionální / mezinárodní / podle potřeby. Organizace, které nakupují fair trade výrobky prostřednictvím fair trade zprostředkovatelů ze zemí jižní polokoule pomáhají rozvíjet jejich organizační schopnosti za účelem podpory marginalizovaných skupin výrobců. “

Desátá zásada: Ohled na životní prostředí

Fair trade organizace, které vyrábějí výrobky nesoucí označení fair trade se snaží v maximální míře využívat nákupu místních surovin z udržitelně obhospodařovaných zdrojů. Hledají takové výrobní postupy, které snižují spotřebu energie, či využívání takových technologií, které mohou využívat obnovitelné energetické zdroje a minimalizovat tak emise skleníkových plynů. Snaží se minimalizovat negativní dopad jejich výroby na životní prostředí. Fair trade výrobci zemědělských komodit, používají v tak malé míře, jak je to jen možné pesticidy, které se snaží nahrazovat hnojivy organickými. Kupující a dovozci fair trade výrobků z rozvojových zemí dávají přednost nákupu výrobků ze surovin, které pocházejí z udržitelně obhospodařovaných zdrojů, a musí mít pozitivní dopad na životní prostředí. Všechny organizace používají v nejvyšší

*možné míře snadno recyklovatelné nebo biologicky rozložitelné materiály pro balení, a zboží je převážně odesíláno po moři.*⁹²

Pro uvedení do celistvějšího kontextu, uvádím také historii fair trade. Protože se tato myšlenka nevytvořila ze dne na den, ale má již několik desítek let zažitou tradici, uvedu jen zásadní milníky a to pouze v bodech.

- Poválečná solidarita s rozvojovým světem (40. a 50. léta) - V USA i Evropě to byly církevní organizace, které z rozvojových zemí začaly dovážet řemeslné výrobky od tamních výrobců. Za první fair trade organizace lze označit Ten Thousand Villages („Tisíc vesnic“) a SERRV. Za první evropskou fair trade iniciativu pak můžeme považovat pomoc britské organizace Oxfam UK válkou zbídačelému Řecku. Oxfamu se pro účely získávání finančních prostředků podařilo vybudovat síť charitních obchodů. Kořeny evropského Fair Trade hnutí vězí i v činnosti nizozemské katolické mládeži uskupené v organizaci S.O.S. Wereldhandel, která k prodeji výrobků z rozvojových zemí využívala kostelů a sítě podporovatelů.
- První významná institucionální podpora pro fair trade byla ustavena v roce 1964, když Organizace spojených národů se přihlásila k novému pohledu na rozvojovou pomoc. Heslem Trade not aid („Obchod namísto pomoci“).
- Potraviny namísto řemesel, certifikace a vznik značek (80. léta). V roce 1988 vzniká v Nizozemí první fair trade značka, Max Havelaar. Připojení dalších zemí světa.
- Zakotvení v mezinárodních institucích (90. léta) - Roku 1989 vzniká IFAT (International Fair Trade Association), dnes známá jako WFTO (World Fair Trade Organization)
- Fair trade v České republice - V roce 1994 je založen charitativní obchůdek Jeden svět, ten je založen pražskými sbory Českobratrské církve evangelické Vinohrady a Jarov v roce 1994 jako Nadace, od roku 2001 pracuje JEDEN SVĚT jako obecně prospěšná společnost a v její správní radě jsou zastoupeny kromě zakladatelů i sbory ČCE Libeň a Salvátor.⁹³

⁹² 10 Principles of Fair Trade. *World Fair Trade Organization* [online]. 6.10.2011 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: http://www.wfto.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2&Itemid=14

⁹³ O nás. *Jeden Svět* [online]. [cit. 2012-04-17]. Dostupné z: <http://www.jedensvet.org/o-nas/>

- Roku 2003 vzniká Společnost pro Fair Trade (od roku 2011 se přejmenovala na NaZemi - společnost pro fair trade) a Ekumenická akademie Praha se začíná věnovat prodeji fair trade. V roce 2008 v Praze vzniká první licencovaná pražírna fair trade kávy.⁹⁴

Pro doplnění obrazu uvádím také příklady více či méně typických příkladů zboží, které nese certifikaci fair trade. Pro Českou republiku je nejvíce populární káva, čokoláda, čaj, cukr, řemeslné výrobky, atd.

4.2 Kulturní kontext

Považuju za nezbytné uvést svoji osobní zkušenost s producenty fair trade do kulturního kontextu, čili seznámení se se zemí a hlavně s lidem v Nepálu žijícím. Fenomén práce úzce souvisí s pojmem kultura, proto nejprve tento pojem kultura krátce definuji.

4.2.1 Kultura

Pojem kultura je jeden z nejsložitějších pojmů vůbec, je to způsob, jak člověk vnímá, žije a vytváří svou skutečnost, tzn. sebe sama ve vztazích a časoprostoru, ve kterém se sám nachází. „*Kultura není vytvářena jedním člověkem. Je majetkem mnoha lidí, kteří jsou mezi sebou duchovně spojeni.*“⁹⁵ I přesto nelze opomenout význam individuality každého jedince, protože i „*jiná je záře hvězd, neboť hvězda od hvězdy se liší září*“ (1. Kor 15:41). Každý národ má jiný a osobitý duševní řád a duchovně - tvůrčí akt. A každý národ má osobitou, národně vzniklou, národně vychovanou a národně těžce nabytou a udržovanou kulturu.⁹⁶ Kultura je jev vnitřní a organický. Zasahuje samotnou hlubinu lidské duše a uskutečňuje se cestami existující, tajemné souvislosti se vším i všemi.⁹⁷ Tím se odlišuje od civilizace, která může být chápána zevně a povrchně a nepotřebuje úplnou duchovní účast. Proto může mít národ starou a

⁹⁴ Historie fair trade. *Fair trade* [online]. [cit. 2012-03-27]. Dostupné z: <http://www.fairtrade.cz/cz/36-historie/>

⁹⁵ ILJIN, Ivan Alexandrovič. *Základy křesťanské kultury*, s. 53.

⁹⁶ ILJIN, Ivan Alexandrovič. *Základy křesťanské kultury*, s. 54.

⁹⁷ ILJIN, Ivan Alexandrovič. *Základy křesťanské kultury*, s. 29.

vybroušenou duchovní kulturu, ale v otázkách vnější civilizace (jako je oděv, bydlení doprava, průmyslová technika, vzdělávání atd.) se jeví jako obraz zaostalosti a samozřejmě také naopak.⁹⁸

Kulturou se rozumí základní sociální znakový a orientační systém společnosti, jež se však společností stane teprve shodným používáním takového smysluplného systému. Kultura je především společnou životní praxí, jedná se zde o měřítka pro způsob, jakým vidíme, vnímáme, posuzujeme a jednáme. Kultura činí svět pochopitelným pomocí jazyka, obrazů a pojmů, uspořádání společnosti, sociálních standardů prožitku a chování, a teprve tím umožňuje i vzájemně provázané sociální chování. Jedná se o standardizované postoje, způsoby vidění, o hodnoty a dominující nebo naopak odlišné životní styly. Především se však jedná o smysl života, o to, co téměř všichni považujeme za spravedlivé a správné či za špatné nebo ošklivé. Takové názory udávají rámec pro interpretaci a jednání, který lidé svým osobním životním konceptem následně už jen doplňují.⁹⁹

„Skutečný duchovní význam kultury můžeme shrnout takto: člověk patřící k jedné kultuře učiní gesto takovým způsobem, že ho příslušník jiné kultury přijme jako vlastní gesto.“¹⁰⁰ Pojem kultura jak lze vidět není jednoduše definovaný, proto jsem záměrně vybrala pohledy na kulturu, které jsou duchovně zaměřeny. Ty, které souvisejí s tématem mé práce a napomůžou k pochopení tohoto složitého pojmu.

4.2.2 Nepál

Nepál je vnitrostátní stát v Jižní části Asie. Přesněji se rozprostírá mezi Tibetem a Indií. Jeho hlavním městem je Káthmándú. Osídlen je rozličnými kmeny, které historicky pochází jak z tibetských hor, tak i indických nížin. Populace je téměř 30-ti milionová.

Za jednu z velice důležitých základních informací pro tuto práci, jelikož zde nastiňuji možná vnímání fenoménu práce v kultuře křesťanské tradice a fair trade zasazeného do kontextu hinduismu, považuji za nutné zmínit náboženské vyznání nepálského obyvatelstva, které z 80,6% tvoří právě Hinduisté, hned další jsou

⁹⁸ ILJIN, Ivan Alexadrovič. *Základy křesťanské kultury*, s. 29.

⁹⁹ UDO DI FABIO. *Kultura svobody*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009, s. 10.

¹⁰⁰ ILJIN, Ivan Alexadrovič. *Základy křesťanské kultury*, s. 1.

Buddhisté, kterých je v Nepálu 10,7%.¹⁰¹ Tyto čísla jsou ze sčítání lidu z roku 2001, proto jsou dnes možné odchylky.

Hlavní město Káthmándú se nachází ve stejnojmenném údolí na prostoru bývalého jezera, proto sediment, na kterém je město vystavěno je velice měkký. Tento typ půdy je ze zemědělského hlediska velice ceněn. Káthmándú je tradičně oblast prosperující díky zemědělství, ostatně jako jej využívá drtivá většina obyvatel v Nepálu. Až 75% obyvatel se živí zemědělstvím!¹⁰²

V posledních několika letech narůstá nezadržitelným tempem městská migrace. Lidé žijící v chudobě se stěhují do Káthmándú, kde hledají zaměstnání a touží po vyšší kvalitě života. Následkem toho se cena pozemků vyhoupla do astronomických výšin a místní zemědělci si uvědomují, že je přeci jen výhodnější pozemek prodat pro stavbu budov, než si jej ponechat pro vlastní obhospodařování a kultivaci. Od roku 1976 až do roku 2009 se snížilo procento orné půdy v Káthmánduském údolí z 61% na 41%¹⁰³.

V důsledku této rychlé urbanizace, klesajícím množstvím zemědělské půdy a dalších faktorech (zejména nezaměstnanost, která činí 46%¹⁰⁴, politické nestabilitě, blokadě silnic, stoupající ceně ropy, dopravy a hnojiva). Hnojivo zde hraje také důležitou roli, jelikož při jeho používání se navyšuje procentuální sklizně, a tím pádem také výdělku. Nepál nemá své vlastní zdroje fosfátu, aby si tyto fosfátová hnojiva mohl vyrábět. Důsledkem zdražení je, že mnoho zemědělců je odtrženo od možnosti procentuálního navýšení své sklizně.¹⁰⁵

Ceny potravin narůstají dramaticky jak v Káthmándú, tak i po celé zemi. Například, podle Nepal Raster bank náklady na výrobu cukru se zvýšily o 77,5%, ceny ovoce se zvýšily o 29% a náklady na nákup masa, ryb a vajec se zvýšil o 23% jen za rok

¹⁰¹ South Asia: Nepal. *Central Intelligence Agency: Religions* [online]. 5. 3. 2012 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/np.html>

¹⁰² South Asia: Nepal. *Central Intelligence Agency: Occupation* [online]. 5. 3. 2012 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/np.html>

¹⁰³ SUVAYU DEV PANT. Patchwork city. *Nepali Times: Nation* [online]. 5. 3. 2010 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <http://www.nepalitimes.com.np/issue/2010/03/05/Nation/16856>

¹⁰⁴ South Asia: Nepal: Unemployment rate. *Central Intelligence Agency* [online]. 5. 3. 2012 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/np.html>

¹⁰⁵ ADHIKARI, Jagannath. When the going gets tough. *The Kathmandu Post* [online]. 14. 10. 2010 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <http://www.ekantipur.com/the-kathmandu-post/2010/10/13/oped/when-the-going-gets-tough/213867/>

2009.¹⁰⁶ Důležité je ovšem zmínit, že příjmy obyvatel takto rapidně zvýšeny nebyly. Nejaktuálnější Nepal Nutrition Report Card¹⁰⁷ uvádí, že polovina obyvatel mladších pěti let má zpomalený růst nebo trpí podvýživou. Mnoho rodin si nemůže dovolit koupit maso a rýži, která je v Nepálu základní potravinou. Pokud budou ceny nadále stoupat a příjmy obyvatel nikoli, může být více a více rodin v celém Nepálu nuceno do upravování své stravy. Bohužel to povede k vybírání levné a monotónní stravy nebo jíst stravu do jisté míry pestré, ale mít ji méně, což vede k většímu počtu případů podvýživy.

Otázka nerovnosti příjmů se taktéž vyskytuje v celém Nepálu s ohledem na městské i vesnické oblasti. Průměrný příjem 20% nejbohatších obyvatel Nepálu byl porovnán s průměrným příjmem 20% nejchudších obyvatel a to v letech 1996 – 2004. Nárůst průměrných příjmů nejbohatších byl z 19,325 do 40,486 nepálské rupie (dále jen NPR) což je o 109,5%, zatímco nárůst u 20% nejchudších rostl z 98.2%, 2,020 do výše 4,003 NPR. Nejen, že jsou průměrné příjmy 20% nejbohatších z mnoha procent vyšší než u nejchudších, ale důležité je upozornit také na rychlost, s kterou nejbohatších narůstají příjmy.

Značná část obyvatel Nepálu se zabývá výrobou uměleckých řemesel. Významný počet těchto řemeslníků a pracovníků žije v chudobě a bez ustání bojuje o zachování udržitelného způsobu živobytí. Mnozí z těchto lidí jsou z převážně finančních příčin nuceni zacházet ještě dále, než jsou samotné marginalizované skupiny obyvatel. Tento způsob života již s lidskou důstojností nemá nic společného. S progresí myšlenky fair trade a rostoucím počtem organizací, které přijímají principy fair trade, vznikají nové příležitosti pro právě tyto řemeslníky, kteří se tak mohou dostat i na otevřený trh, zajistit si tímto trvalé zaměstnání, získat vyšší a spravedlivější příjmy a přístupy k různým sociálním programům, které taktéž můžou vést k udržitelnému a především důstojnému způsobu života a zlepšení jeho kvality.¹⁰⁸

¹⁰⁶ BHANDARI, Bibek. Cost of living: that shrinking feeling. *My Republica* [online]. 19. 3. 2010 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: http://archives.myrepublica.com/portal/index.php?action=news_details&news_id=16445

¹⁰⁷ Progress for Children. *UNICEF* [online]. Květen 2006 [cit. 2012-04-17]. Dostupné z: http://www.unicef.org/publications/files/Progress_for_Children_-_No._4.pdf

¹⁰⁸ Rising costs in Kathmandu and throughout Nepal. *Fair Trade Group Nepal* [online]. [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <http://fairtradegrouppnepal.org/about-nepal/rising-costs-in-kathmandu-and-throughout-nepal/>

Tolik pro samotný úvod do aktuální situace v Nepálu. Jak je výše uvedeno, jedním z hlavních negativních činitelů působících na místní lid je ekonomického rázu, který poté způsobuje vlnu mnoha dalších problémů. Blíže si jej neodvažuji specifikovat, či vymezovat, protože je kombinací několika složitých činitelů, jako jsou nastavení společnosti, přerozdělování majetku ve společnosti s ohledem na využívání přírodních zdrojů, atd., a to ani není předmětem mé práce. Dále se ovšem zaměřuji na samotný fenomén práce a to z hlediska hinduistického vyznání, které v Nepálu následuje, praktikuje a především žije drtivá většina obyvatel. Jako první považuji za důležité krátce uvést, co hinduismus obnáší a jaké jsou jeho filosofie, postoje a základní hodnoty, které se po mnohá staletí neustále měnily, převářely či členily. Toto uvedení považuji za významné, jelikož pod pojmem hinduismus si každý Evropan představí něco odlišného, pokud vůbec něco, a alespoň v rámci této práce se budu snažit představu a ideu hinduismu vymezit konkrétněji, aby nedocházelo k odlišnému pochopení následujících řádků.

Samotný hinduismus v sobě nese spoustu, pro nás Evropany zcela nepochopitelných pravidel, nařízení, zákazů, příkazů, pověr, apod. Životní události jsou doprovázeny mnohými rituály, které v průběhu času měnily svoji tvář či si do jisté míry stále zachovávají svoji podobu; „*Důležité je, si také uvědomit, že hinduista se na svět rodí jako hinduista. Zatímco my se rodíme jako nikam nepatřící nekřtěňátka, hinduista má o svou náboženskou příslušnost vystaráno už tím, že byl počat z hinduistického otce a porozen hinduistickou matkou.*“¹⁰⁹

Následně je nutné dodat, že i v dnešní době vznikají nová náboženská, hinduistická hnutí, tzv. neohinduismus, který vzbuzuje zájem jak v Indii, tak i na Západě. Ovšem z technického hlediska je konverze k hinduismu nemožná, protože v důsledku své karmy z předchozího života se ve své hinduistické rodině narodili v určité kastě. Lidem, kteří nejsou rozenými Hindy schází kastovní identita. Hinduistická činnost byla velice úspěšná a zaměřila se na zpětné získání Hindů, kteří odpadli ke křesťanství či k islámu.¹¹⁰

To, co známe jako hinduismus je velmi bohatou, pluralitní náboženskou kulturou s velkou různorodostí obyčejů, forem uctívání, bohů a bohyní, teologií, filosofií, mýtů, umění a hudby. Možným důvodem toho, je že hinduismus nemá

¹⁰⁹ PREINHALTEROVÁ, Hana. *Hinduista od zrození do zrození*. Havlíčkův Brod: Vyšehrad, 1997.

¹¹⁰ PARTRIDGE, Christopher. *Lexikon světových náboženství*. Praha: Slovart s. r. o., 2005, s. 161.

společného zakladatele, jednu svatou knihu dokonce ani jednotnou hierarchii a krédo. Hindové uznávají, sdílení společných přesvědčení a principů. Pro mnohé z nich ovšem hinduismus není ani tak systém přesvědčení jako způsob života, náboženská kultura, duchovní a intelektuální hledání a ztotožnění se s myriádou způsobů, díky kterým je přítomno posvátno. Když se Hindů zeptáte na jejich přesvědčení, zpravidla začnou mluvit o etických hodnotách: laskavosti a pravdivosti, pokora, o úctě k rodině (zejména ke starším a rodičům). Nejspíše až poté budou pokračovat řečí o víře v určité bohy nebo bohyně, o autoritě významných posvátných textů, o významu pouti a nauce karmě,¹¹¹ tak jak vnímají víru v Boha křesťané.

Právě karma a její význam se pro tuto práci stane stěžejní. Karma, neboli 1. čin, akce, 2. rituální úkon, náboženský obřad, 3. kosmický zákon o vyrovnání, který ovládá oblast mravního dění,¹¹² má ústřední význam pro nauku o reinkarnaci. Slovo karma zahrnuje všechno to, co člověk dělá, všechny skutky, které činí, včetně myšlenek a řeči.¹¹³

Pro hinduisty je samozřejmé přesvědčení, že lidské skutky i myšlenky určují situaci člověka v tomto světě a znovuzrození v životě příštím. Každé jednání, čin má značné důsledky. O čin se také opírá celá hinduistická etika.¹¹⁴

Stručně řečeno výsledkem dobrých skutků je dobrá karma, jež vytváří štěstí v tomto životě i dobré znovuzrození. Ze špatných skutků vyplývá špatná karma, která může vést k daleko méně žádaným znovuzrozením na nižších úrovních společenské hierarchie nebo v podobě zvířete. Nešťastná duše může také trpět mukami v jednom z mnoha pekel. Existují ovšem také cesty jak karmu zdolat. Oddanost božstvu je nespíše nejmocnější. Minulé hříchy mohou „smazat“ také náboženské rituály a záslužné činy. Karma tak může vést buď k fatalismu, nebo etickému aktivismu. Lze ji považovat za nekontrolovatelný, neosobní determinant lidské situace, ale též může lidem dodávat sebedůvěru, aby cítili zodpovědnost za vlastní osud a podporovat tak aktivní názor na jednání ve světě.¹¹⁵

Karmanový zákon je tedy pojímán jako neúprosný řád, který trestá zlo a oceňuje každé dobro – jako ten nejučinnější podnět, který vede lidi k tomu, aby žili a jednali

¹¹¹ PARTRIDGE, Christopher. *Lexikon světových náboženství*, s. 146.

¹¹² WERNER, Karel. *Malá encyklopedie hinduismu*. Brno: Atlantis, 1996, s. 104.

¹¹³ ZBAVITEL, Dušan. *Hinduismus: a jeho cesty k dokonalosti*. Praha: DharmaGaia, 1993, s. 22.

¹¹⁴ *Bohové s lotosovými očima*. Praha: Vyšehrad, 1997, s. 25.

¹¹⁵ PARTRIDGE, Christopher. *Lexikon světových náboženství*, s. 149.

ctnostně a spravedlivě. Jak lidská osoba jedná a jak se chová, takovou se stává. Ten kdo koná dobro, stává se dobrým, kdo koná zlo, stává se špatným. Ctnostným konáním se stává člověk ctnostným, hříšným konáním se stává hříšným.¹¹⁶

Tuto mravní odpovědnost za své vykonávané či vykonané činy uvádí pro hinduisty samotné velice významná kniha Bhagavadgíta neboli Zpěv Vznešeného. Období vzniku Bhagavadgíty je obtížné určit přesně, vznikala totiž neustálým přidáváním doplňků, vsuvek. Tento složitý proces probíhal přibližně od 4. st. př. K. do 4. st. po K., vznikala tedy po dobu několika staletí.¹¹⁷ Bhagavadgíta tvoří jen malou část eposu Mahábhárata, ale i přesto je velice vlivným spisem, jenž dosáhl téměř svébytného postavení. Bhagavadgíta je především irénický (mír hlásající) spis, který usiluje o sjednocení hlavních teologických větví hinduismu. Tvrdí, že všechny cesty (margá či jóga) ke spáse jsou stejně oprávněné: cesta osvícení (džňána), cesta altruistického spravedlivého jednání a postupu kastovní hierarchie (karma) i cesta osobní zbožnosti (bhakti). Dle Bhagavadgíty je ovšem cesta osobní zbožnosti (bhakti) nejvyšší ze všech. Poprvé v hinduismu se zde dočteme, že zbožný člověk je dobrotivým bohem milován. Následkem toho jsem svědky radikálně nového pojetí tradiční hinduistické koncepce spásy (mókšá): spása se otevírá všem kastám i ženám.¹¹⁸

Přímo v knize je věnována jedna kapitola cestě činů, jelikož čin je jeden z nejdůležitějších pojmů v hinduismu vůbec s výjimkou některých sektářských hnutí, která se zmiňují o roli Boha či bohů ve světovém dění. Tato hnutí naznačují nauku o boží milosti rozhodující silou, která určuje běh světa a událostí v životě jednotlivých bytostí je podle hinduistické filosofie akce čili čin (karman) a nikoli boží vůle, prozřetelnost nebo osud. Čin vychází vždy od individua a projevuje se na třech úrovních: v myšlení, mluvě a konání. Lidský život s jeho úspěchy a zklamáními, jakož i růst a úpadek civilizací jsou výsledkem individuálních a hromadných impulsů, tendencí, tužeb, chtění a rozhodování a utvářejí se podle toho, kam směřuje jejich převážný nápor. Výsledná situace v životě jedince nebo větší skupiny, národa či kultury často není vědomě předjímana v důsledku nedbalosti, nesourodosti tužeb, neurčitého úsilí a nedůslednosti v rozhodování. Tyto nedostatky se vyskytují u jedinců i v kolektivech. Podle této nauky může cílevědomý a důsledný jedinec určovat svou budoucnost ve

¹¹⁶ ZBAVITEL, Dušan. *Hinduismus: a jeho cesty k dokonalosti*, s. 22 – 23.

¹¹⁷ FILIPSKÝ, Jan a Jaroslav VACEK. *Bhagavadgíta*. Praha: Votobia, 2000, s. 7 - 8.

¹¹⁸ PARTRIDGE, Christopher. *Lexikon světových náboženství*, s. 145.

společenstvích jako jsou národy nebo relativně koherentní seskupování národů, v civilizační celky, a to je možné tehdy, když je v nich jednak dostatečný počet takto vyspělých jedinců a jednak je většina ostatních členů daného společenství dostatečně receptivní a ochotná tuto elitu následovat ať již cílevědomě nebo instinktivně.¹¹⁹

Člověk je i „bez vlastní vůle poháněn k činnosti kvalitami zrození z přírody“ (*Gíta* 3.5), a v poutech činů tak vězí celý hmotný svět. Každý z těchto činů se zásluhou karmanového zákona projeví nepříznivými následky v některém z příštích zrození a lidský jedinec tak zabředá stále hlouběji do nikdy nekončícího koloběhu života (sansáry). Nikdo se však „nevymaní z vlivu činů tím, že nebude činy podnikat“ (*Gíta* 3.4), poněvadž ani tělesnou schránku „by nebylo možno udržet při životě bez činu“ (*Gíta* 3.8). Spolehlivou cestu k vysvobození z těchto osudových pout tedy neskýtá vzdání se činů, ale jen jejich plodů. Ani zánik veškeré činnosti, ale jen zánik všeho ulpívání na jejich výsledcích. Ideálem Bhagavadgíty není nečinnost, nýbrž nečin (akarma), tj. čin konaný tak, jako kdyby se o žádný čin nejednalo. Nezištná aktivita, probíhající bez jakéhokoli zájmu o plody, jež přinese, tak jak ji člověku ukládá jeho místo ve společnosti, jeho povinnost i odvěký, nekonečný kosmický řád (dharma).¹²⁰ Dharma je široký pojem, který v podobném významu používá také buddhismus.

V hinduistické terminologii se jedná o tzv. sanátanadharmu, neboli odvěký řád. V tomto smyslu je dharmou člověka po narození stárnout a nakonec zemřít, ale nejen to, také sklízení ovoce všech svých skutků, ať už tomto nebo příštím zrození. Tento řád je absolutní a naprosto nezměnitelný.¹²¹

Bhagavadgíta uvádí, že je nám udělena dvojí cesta, která má být uvedena ve skutek. Jedna je cesta vědění a druhá právě cesta činů, ta je určena těm, kteří mají sklon či nadání na činorodou práci. Pokoje a dokonalosti ovšem nelze dosáhnout, pokud se budeme těmto cestám vyhýbat. Je nám již od přírody dána nutková touha k činnosti a tvorbě, bez které se nemůžeme ani na chvíli obejít.¹²² Bhagavadgíta v následující citaci přednáší odpověď boha vojákoví, který je zmaten. Touží po nalezení nejvyššího dobra, proto se ptá boha, který odpovídá: „*Konej dílo, které je tvým údělem, neboť čin je lepší, než nečinnost. Ani své tělo by nebylo možno udržet při životě bez činu. Tento svět vězí*

¹¹⁹ WERNER, Karel. *Malá encyklopedie hinduismu*, s. 70.

¹²⁰ FILIPSKÝ, Jan a Jaroslav VACEK. *Bhagavadgíta*, s. 7.

¹²¹ ZBAVITEL, Dušan. *Hinduismus: a jeho cesty k dokonalosti*, s. 32.

¹²² JANÍČEK, Rudolf. *Bhagavadgíta: Zpěv Vznešeného*. Železný Brod: Jaroslava Jiráčka, 1945, s. 45.

*v potech činů, s výjimkou činů konaných kvůli oběti, za tím účelem konej činy prost
ulpívání, Ardžuno. (Gíta 3.8-9).¹²³*

¹²³ FILIPSKÝ, Jan a Jaroslav VACEK. *Bhagavadgíta*, s. 43.

5 Srovnání pohledu fair trade a učení katolické církve

Rozdíl v pojetí fenoménu práce ve fair tradu a v učení katolické církve je především ve vyznání. Myšlenka fair tradu není zaštitěna vyznáváním nějakého náboženství či vírou v Boha, respektive bohy, jak lze také vyčíst v zásadě šesté. Fair trade si naopak zakládá na své neutralitě, která kdyby nebyla přítomna, mohla by v rukou neučených napáchat mnohé škody, které by neblaze a v největší míře postihly právě samotné producenty fair trade zboží. Pokud ovšem ve fair trade z hlediska zastřešujících organizací není uveden duchovní rozměr, ve smyslu konkrétního vyznání, můžeme jej přeci jen skrytě poodhalit v zásadě, kde je psáno: „*Fair trade uznává, prosazuje a chrání kulturní identitu Podporuje umělecké a řemeslné schopnosti výrobců, s ohledem na zachování jejich kulturní identity.*“¹²⁴ Kulturní identita producentů v sobě zajisté nese i jejich vyznání, které je obzvláště v Nepálu vskutku cítit na každém kroku z každé lidské osoby.

Vytvářením zastřešujících organizací v daných zemích, jako je tomu například v Nepálu – Fair Trade Group Nepal, zamezuje možným kulturním nedorozuměním, nepochopením, kulturním etickým problémům, dilematům, které by v případě přítomnosti a organizování člověkem vyrůstajícího v jiné kultuře s velikou pravděpodobností nastaly. Z vlastní zkušenosti z Nepálu jsem osobně mohla být přítomna několika náboženským obřadům, které pro producenty a zastřešující organizace byly významné. Z mého pohledu byly „pouze zajímavé“, tak zajímavé, jak jen může být něco, co člověk uvidí poprvé v životě v tolik odlišné kultuře a čemu nerozumí, nezná kontext, důvody počínání a právě v roli vedoucího organizace bych je třeba ani nepovažovala za tak důležité a neuspořádala jejich realizaci.

Cílem této kapitoly ovšem není hledat rozdíly, které by mohly fair trade a učení katolické církve oddělovat, vytvářet mezi nimi propast, ale právě naopak hledání společných styčných bodů, na kterých by bylo možné stavět spolupráci ať už na úrovni praktické či teoretické.

Fair trade i učení katolické církve si zakládá na hodnotách, které pramení a jsou především zaměřeny na lidskou osobu a její prostředí. Tyto hodnoty jsou oběma proudům, myšleno teoreticky společné. Jsou to například hodnoty, jako je lidská

¹²⁴ 10 Principles of Fair Trade. *World Fair Trade Organization* [online]. 6. 10. 2011 [cit. 2012-04-17]. Dostupné z: http://www.wfto.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2&Itemid=14

důstojnost, solidarita, bezpečí, apod. Naplňování těchto hodnot uskutečňují oba proudy právě skrze práci. Při znovu nahlédnutí do historie fair trade můžeme vidět, že u samotného vzniku, či prvotní myšlenky, byli právě křesťanští misionáři. Spolu s rozrůstajícím se trhem, se tato myšlenka podpory rozvojových zemí nestala středem pozornosti katolické církve, a proto vznikají nezávazné organizace, které se na globálním trhu orientují a mohou tak svoji podporu poskytovat mnoha producentům. „*Nicméně církev pokládá za svůj úkol stále připomínat důstojnost a práva pracujících, pranýřovat situace, v kterých bývají tato práva pošlapávána, a vynakládat úsilí na usměrnění průběhu těchto přeměn tak, aby bylo dosaženo opravdového pokroku člověka a společnosti*“.¹²⁵ Jeden ze způsobů jak katolická církev tuto myšlenku uvádí do praxe, je organizace Caritas Internationalis¹²⁶, která je položena na hodnotách této církve.

Pro srovnání hodnot fair trade a učení katolické církve volím některé z výše uvedených zásad fair trade a vybraných citací ze sociálních encyklik, které jsou pro toto porovnání velice bohatým a vhodným zdrojem. Krátce zde budu odkazovat na zásady, které jsou podrobně zmíněny v kapitole zabývající se fair trade a citovat přímo ze sociálních encyklik.

Zásada první¹²⁷ je cílena na snižování chudoby, pro což si fair trade vybírá své pole působnosti a tím je trh. Katolická církev si uvědomuje nutnost sociální spravedlnosti a to i v míře mezinárodní. „*Jsou nutná stále nová hnutí solidarity a také solidarita s pracujícími. Taková solidarita se musí vyskytovat vždy tam, kde to žádá společenské znehodnocení předmětu práce, zvrácené vykořisťování pracujících a rostoucí oblasti bídy a dokonce přímo hladu.*“¹²⁸ Společným činitelem je zamezení či úplné vymýcení již přítomné chudoby. Tento cíl je uveden na prvním místě, a proto je mu přiřkládán také největší důraz v obou proudech.

Zásada čtvrtá¹²⁹ zmiňuje to, proč mnoho lidí vlastně pracuje. Pro zajištění živobytí a důstojného života je zapotřebí mzda. V této zásadě je uveden nárok na

¹²⁵ JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*, s. 10.

¹²⁶ About Caritas. *Caritas Internationalis* [online]. [cit. 2012-04-04]. Dostupné z: <http://www.caritas.org/about/index.html>

¹²⁷ 10 Principles of Fair Trade. *World Fair Trade Organization* [online]. 6. 10. 2011 [cit. 2012-04-17]. Dostupné z: http://www.wfto.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2&Itemid=14

¹²⁸ JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*. Praha, s. 25.

¹²⁹ 10 Principles of Fair Trade. *World Fair Trade Organization* [online]. 6. 10. 2011 [cit. 2012-04-17]. Dostupné z: http://www.wfto.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2&Itemid=14

spravedlivou odměnu a dále také rovnocennost v poskytování mzdy mezi muži a ženami. Pro katolickou církev je otázka spravedlivé odměny za vykonanou práci jedním z klíčových problémů společenské morálky. Na základě mzdy lze uskutečnit spravedlivý vztah mezi pracovníkem a zaměstnavatelem. Církev samozřejmě nepovažuje toto měřítko vztahu za jediné, ale je obzvláště důležité. Je to měřítko, které se dotýká především rodiny. „*Když jde o dospělého pracovníka, který nese odpovědnost za rodinu, pokládá se za spravedlivou mzdu taková, jež stačí k založení a slušnému udržování rodiny i k zajištění její budoucnosti.*“¹³⁰

Zásada šestá¹³¹ uvádí zajištění rovnocenných podmínek pro ženy, podobně jako se vyjádřil také Jan Pavel II.: „*Bude to společnosti ke cti, umožní-li matce, aby se věnovala péči o děti a výchově podle jejich věkových potřeb, ovšem tak, aby nebyla omezována její svoboda, aby netrpěla psychologickou ani praktickou diskriminací a necítila se ve srovnání s jinými ženami ponížena*“¹³² Tato zásada také uvádí právo na zakládání či vstupování do odborů. V encyklice *Laborem exercens* je tomuto tématu věnována celá kapitola a vyzvedává důležitost odborů, jejichž zakládání je položeno na právu spolčovacím. „*Přejeme si i nadále, aby pracovník mohl díky činnosti svých odborů nejen víc „mít“, ale především více „být“: aby mohl v každém ohledu plněji uskutečňovat své lidství.*“¹³³

Zásada sedmá¹³⁴ se věnuje zajištění vhodných pracovních podmínek. Odkazuje na organizace, které přesně definují podmínky bezpečnosti práce, která je považována za základní lidské právo: „*K těmto právům patří i práce v přiměřených podmínkách, tak aby výkon práce nepoškozoval tělesné zdraví pracovníků ani neškodil jejich mravní integritě*“.¹³⁵ Mimo práva na práci a spravedlivou mzdu je také v obou proudech pamatováno na pracovní podmínky, které mohou, a v rozvojových zemích se tomu také velice často děje, být důvodem pro porušování lidské důstojnosti.

¹³⁰ JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*, s. 49.

¹³¹ 10 Principles of Fair Trade. *World Fair Trade Organization* [online]. 6. 10. 2011 [cit. 2012-04-17]. Dostupné z: http://www.wfto.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2&Itemid=14

¹³² JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*, s. 50.

¹³³ JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*, s. 53.

¹³⁴ 10 Principles of Fair Trade. *World Fair Trade Organization* [online]. 6. 10. 2011 [cit. 2012-04-17]. Dostupné z: http://www.wfto.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2&Itemid=14

¹³⁵ JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*, s. 51.

Zásada poslední, desátá,¹³⁶ kterou stanovila WFTO je zaměřena na životní prostředí, na které pamatuje ústy Benedikta XVI. i katolická církev. Příroda je vnímána jako dar od Boha, s kterým se máme naučit zacházet a vážit si jej. Z toho jak společnost v dnešní době zachází s životním prostředím, můžeme vyčíst, jaký vztah k tomuto daru od Boha má. „*Způsob, jak lidstvo zachází s životním prostředím, je ovlivněno tím, jak zachází samo se sebou, a naopak.*“¹³⁷

Fair trade a učení katolické církve mohou být vzájemným řešením pro odstranění bídy, jak sám Benedikt XVI. popisuje tzv. „*novou občanskou ekonomiku, kterou považuje za rozsáhlou, vnitřně členěnou realitu, spojující soukromý a veřejný sektor, která sice nevylučuje zisk, ale považuje ho za nástroj k dosažení lidštějších a sociálních cílů.*“¹³⁸ Význam této ekonomiky sleduje v zemích, které trpí vylučováním či marginalizací z globálního ekonomického řetězce. Tímto se stal fair trade dříve než byla slova Benedikta XVI. napsána.

Další srovnání je zaměřeno na význam lidských práv. Oba proudy je prosazují, zároveň si ovšem uvědomují zodpovědnost tohoto počínání. „*Přílišné zdůrazňování práv ústí v opomíjení povinností.*“¹³⁹ Zde Benedikt XVI. vyjádřil naléhavost nesení vlastní odpovědnosti za své činy, protože nejsme pouze nositelé práv. Na tuto lidskou zodpovědnost je také pamatováno ve fair trade díky certifikaci. Fair trade není pouze zaměřen na vymáhání práv pracujících, ale také o vyžadování určité odpovědnosti v dodržování zásad. Průběh certifikace není jednoduchý proces, proto se jím v rámci své práce nebudu podrobně zabývat.

Toto krátké shrnutí je vlastně popisným důkazem toho, že vnímání práce a především pracujících lidí je ve fair trade i v učení katolické církve postaveno na stejných mravních hodnotách a základních lidských právech.

Na základě vlastní zkušenosti z Nepálu mohu říci, že fair trade podporuje řemeslníky, kteří svůj um mnohdy předávají z generace na generaci a zachovávají tak nenahraditelnou hodnotu tradičního řemesla. Při setkávání se s producenty řemeslných výrobků jsem se vždy setkala s vřelostí a upřímnou radostí z práce, která je jejich vlastní, tím pádem jim nejbližší. Jan Pavel II. vyjadřuje důležitost práce na svém. „*Musí*

¹³⁶ 10 Principles of Fair Trade. *World Fair Trade Organization* [online]. 6. 10. 2011 [cit. 2012-04-17]. Dostupné z: http://www.wfto.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2&Itemid=14

¹³⁷ BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, s. 61.

¹³⁸ BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, s. 67.

¹³⁹ BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate*, s. 57.

se udělat všechno, aby si člověk i v takovém systému (myšleno systému práce v dnešní společnosti) mohl zachovat pocit, že pracuje na „svém“. V opačném případě nutně dochází v celém hospodářském procesu k nevyčísitelným ztrátám, a to nejen hospodářským, ale především se tu ztrácí sám člověk“¹⁴⁰

V závěru této poslední kapitoly by se práce dala vnímat jako osvobozující čin, a to jak z pohledu katolické církve, tak i fair trade, v tomto případě zasazeném do kulturní tradice hinduismu. Karel Rahner zpracovává hlubokou jednotu světa spaseného (křesťanského) a stvořeného (mimokřesťanského), odpovídá na otázku vztahu spásy a světa, milosti a přirozenosti, nebeského a pozemského. Spojení těchto dvou odlišných světů, probíhá na úrovni zbožštění ve světě stvořeném. „*V Božím stvoření neexistuje jen struktura existujícího, které bylo vytvořeno Bohem z ničeho jako od Boha nekonečně odlišné jiné, nýbrž v tomto světě se odehrává jako zázrak božské lásky nadpřirozené sebedílení Boha ve stvořeném tak, že Bůh sám vycházející ze sebe v osobě, přijímá skutečnost stvořenou v hypostatické jednotě jako vlastní. Takto se opravdu sám sebe zřiká a stává se stvořením*“¹⁴¹ K. Rahner dále uvádí, že člověk nemůže uskutečnit svůj duchovní a také nadpřirozený život jinak než ztělesněním a dovršením konečné jednoty vzkříšení těla do materiální skutečnosti a to skrze příklonu se ke světu, v pronikání duchovního do materiálního. Svět je tedy skutečně jednotou, jedním.¹⁴² Svět je nepostradatelným prostředkem k dosažení jednoty s Bohem.

Jak bylo uvedeno v předchozích kapitolách, církev od konce 19. století až do nynějších dnů pohotově reagovala na nastalé sociální problémy společnosti, avšak jen to té míry, do které je jí to vlastní. „*V tomto světě může církev posoudit, zda způsob určitého hospodářského a sociálně-politického uspořádání je v souladu se základními normami církve, nemůže však s konečnou závazností a jednoznačností úředně určit, jestli se tyto zcela konkrétní maximy mají zde a nyní uskutečnit jako ty vážné nejvhodnější a nejúčinnější, aby se dosáhlo sociálně a politicky závazného cíle.*“¹⁴³

Už tam, kde je v lidském světě, v jeho hospodářství, ve společném sociálním životě opravdově, nejen v teorii a ideálech, ale ve střízlivé a žité skutečnosti, v celé šířce a délce individuálního a společenského života jednáno v souladu s věcí, pokud se vše děje slušně a humánně, je už skrze praktikující křesťany i skrze ostatní, kteří jednají stejným

¹⁴⁰ JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci*, s. 41.

¹⁴¹ RAHNER, Karl. *Poslání a milost*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2011, s. 66.

¹⁴² RAHNER, Karl. *Poslání a milost*. Olomouc: Refugium, s. 65.

¹⁴³ RAHNER, Karl. *Poslání a milost*. Olomouc: Refugium, s. 82.

způsobem, uskutečňován kus anonymního křesťanství, a proto je všude tam uskutečňován vlastní úkol křesťanů a zvláště křesťanů ve světě.¹⁴⁴ Zde shledávám stěžejní bod pro srovnáním nalezeného, podobného pohledu na význam práce jako lidské činnosti ve dvou odlišných kulturách. Je důkazem, že i v příliš odlišných kulturách je možné stavět lidskou činnost na téměř stejných základech, protože prostředkem pro její naplnění je vždy člověk, který se vyskytuje v každé kultuře.

Důležité je ovšem si uvědomit, že každý úhel pohledu je obohacen i o mé vnitřní vnímání reality: „*Pravá skutečnost není pouze to, co zvnějšku pozorujeme a o čem v mysli sníme, ale to, co osobně prožíváme, čemu jen naše osoba dá opravdovou realitu, tj. smysl existence.*“¹⁴⁵

Vše podstatné o významu práci již bylo napsáno v předchozích kapitolách. Jen toto „podstatné“ bylo podstatné pro daný úhel pohledu. Práce může a hlavně by měla být osvobozujícím činem pro každou lidskou bytost, jen musí být nutně podmíněna několika faktory, které už ale ovšem sama lidská bytost nedokáže či nemůže mnohdy ovlivnit, jako jsou konflikty, životní prostředí, humanitární katastrofy a její mnohaleté následky. Úhel pohledu vždy ovlivňuje způsob vnímání světa i sebe samého, a proto kolik lidí, tolik úhlů pohledu.

¹⁴⁴ RAHNER, Karl. *Poslání a milost*. Olomouc: Refugium, s. 85.

¹⁴⁵ ŠPIDLÍK, Tomáš. *Duchovní jednoty nové Evropy*, s. 45.

Závěr

Tato práce může být ukázkou náhledu na běžnou lidskou činnost v dvou naprosto odlišných kulturách. V kultuře křesťanské-katolické tradice a v kultuře hinduistické. Může také být inspirací pro zamyšlení se nad významem kultury, který bezesporu hraje důležitou roli. Dále také popisuje možná řešení pro osoby hledající smysl v práci jako lidské činnosti. Záměrně jsem proto uváděla kapitolu pohledu dnešní společnosti na fenomén práce, jelikož se domnívám, že je v době technokracie značně pozměněn a téměř ztracen její hluboký smysl, který má silné kořeny a dal lidskému snažení význam.

V první kapitole jsem začala popisem samotného fenoménu práce, tak jak je vnímán napříč celým textem. Jako doplňující pohled jsem vybrala dva vědní obory, které s významem fenoménu práce v rámci této práce úzce souvisí. Jsou to hlediska psychologického vědního oboru a oboru ekonomického. Výsledkem této kapitoly je krátké uvedení a zasazení do teoretického kontextu tématu této práce.

Jedna ze dvou stěžejních kapitol je kapitola druhá, která je celá zaměřena na hledisko fenoménu práce v křesťansko-katolické tradici. Kapitolu uvádím historickým vnímáním fenoménu práce napříč touto tradicí. Shrnutí této kapitoly je nalezení několika významů práce, která je pro křesťany jednou ze ctností, účastí na díle Stvořitele a také možným řešením sociálních otázek. Podařilo se mi tyto významy pojmenovat a volně navázat na kapitolu třetí, která se zabývá stručným popisem vnímání lidské činnosti v současné společnosti.

Závěrečná, čtvrtá kapitola je pohledem na fenomén práce skrze fair trade, který jsem zasadila do kultury hinduistické. Proto se nejprve věnuji uchopení pojmu kultura, dále samotnému hinduismu a fair trade, kde využívám osobních zkušeností ze zahraničního praktického vzdělávání. V závěru této kapitoly jsem se dostala k samotnému cíli mé práce, a to porovnání fenoménu práce ve dvou odlišných kulturách. Srovnávám zde na základě vybraných zdrojů tyto dvě kultury a dodávám vlastní pohled založený na osobní zkušenosti.

Zjistila jsem, že význam fenoménu práce je hluboce zakořeněn v obou výše zmíněných kulturách, proto je mu také přikládán důraz, který jsem mohla odhalit v knihách po několik staletí ovlivňující průběh utváření kultur. Ve druhé i páté kapitole se mi stěžejním stalo jak Písmo svaté, tak Bhagavadgíta, které jsou bezesporu velkými

díly a to nejen ve své kultuře. Především jsou ale oblíbené u samotného lidu. Pro křesťany i hinduisty jsou tyto dvě díla inspirací při hledání odpovědí na mnoho otázek.

Po analýze vybraných pramenů a doplňující literatury můžu konstatovat, že význam fenoménu práce je v obou, tolik odlišných kulturách velice podobný. V křesťanské tradici, to je jak výše uvádím účast na díle Stvořitele dále také jedna ze ctností, atd. pro hinduisty je práce jednou ze tří cest, jak očišťovat své předchozí špatné skutky či myšlené neboli karmajóga. I když každá kultura používá odlišná slova a jména, mohla jsem poodhalit, že význam lidské činnosti sehrává v obou náboženských proudech důležitou roli. Tato role je v obou proudech vnímána odlišně. V každé kultuře se přirozeně objevují různá společenství lidí podobně smýšlejících, proto můžeme vidět i různá rozdělení, kterou cestou se k Bohu, respektive bohům vydat. V hinduismu jsou to tři různé cesty k poznání a v křesťanské tradici to mohou být různé mnišské řády a druhy askeze.

Vzhledem k omezenému prostoru pro napsání této práce, se mi cíle podařilo dosáhnout v základní míře. Jsem si vědoma, že na mé vybrané téma, by se toho dalo napsat mnohého, proto je tato práce shrnutím stěžejních myšlenek v pojetí vnímání práce ve dvou odlišných kulturách, včetně pohledu naší společnosti.

Použitá literatura

Prameny:

BIBLE: Písmo Svaté Starého a Nového zákona. Praha: Česká biblická společnost, 1996. ISBN 80-85810-11-5.

JANÍČEK, Rudolf. *Bhagavadgíta: Zpěv Vznešeného.* Železný Brod: Jaroslava Jiráňka, 1945.

JAN PAVEL II. *Laborem exercens: o lidské práci.* Praha: ZVON České katolické nakladatelství, 1996. ISBN 80-7113-154-7.

FILIPSKÝ, Jan a Jaroslav VACEK. *Bhagavadgíta.* Praha: Votobia, 2000. ISBN 80-7220-028-3.

LEV XIII. *Rerum novarum: o dělnické otázce.* Praha: ZVON České katolické nakladatelství, 1996. ISBN 80-7113-154-7.

ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla.* Olomouc : Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2009. Boží milost a lidská spolupráce. ISBN 978-80-7412-035-0.

Literatura:

BEDNÁŘ, Martin; SYNKOVA, Jana. *Spravedlnost a služba: Může existovat církev bez služby chudým? Vazby a hranice pastorační a církevní sociální práce,* AMBROS, Pavel.

Olomouc: PROFI - TISK GROUP s.r.o., 2011. ISBN 978-80-260-0438-7.

BENEDIKT XVI. *Caritas in veritate.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-414-9.

Bohové s lotosovými očima. Praha: Vyšehrad, 1997. ISBN 80-7021-215-2.

BOURDIEU. *Teorie jednání.* Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-518-3.

BROUK, Bohuslav. *Racionalizace spotřeby.* Praha: Architektura ČSR, 1946.

ILJIN, Ivan Alexandrovič. *Základy křesťanské kultury.* Olomouc: Velehrad - Roma s.r.o., 1997. ISBN 80-86045-05-6.

KABÁT, Jindřich. *Psychologie komunismu.* Praha: Práh, 2011. ISBN 978-80-7252-347-4.

- MATOUŠEK, Oldřich a Jiří RŮŽIČKA. *Člověk a práce*. Praha: Svoboda, 1972. ISBN 25-141-72.
- NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1992. ISBN 80-7017-528-1.
- PARTRIDGE, Christopher. *Lexikon světových náboženství*. Praha: Slovart s. r. o., 2005. ISBN 80-7209-796-2.
- PIUS IX. *Quadragesimo anno*. Praha: ZVON - České katolické nakladatelství, 1996. ISBN 80-7113-154-7.
- PREINHALTEROVÁ, Hana. *Hinduista od zrození do zrození*. Havlíčkův Brod: Vyšehrad, 1997. ISBN 80-7021-211-X.
- RAHNER, Karl. *Poslání a milost*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2011. ISBN 978-80-7412-073-2.
- SOKOL, Jan a Zdeněk PINC. *Antropologie a etika*. Praha: TRITON, 2003. ISBN 80-7254-372-5.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *Spiritualita křesťanského Východu*. Olomouc : Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2004. Dílo mnichů. ISBN 80-86715-16-7.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *Duchovní jednoty nové Evropy*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2007. ISBN 978-80-86715-78-0.
- ŠVARCOVÁ, Jena a kolektiv. *Ekonomie - Stručný přehled*. Zlín: CEED, 2009/2010. ISBN 978-80-903433-8-2.
- TENACE, Michalina. *Vybrané kapitoly z antropologie: Stvoření člověka k obrazu a podobnosti Božímu*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma s.r.o., 2001. ISBN 80-86045-76-5.
- UDO DI FABIO. *Kultura svobody*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. ISBN 978-80-7325-195-6.

WERNER, Karel. *Malá encyklopedie hinduismu*. Brno: Atlantis, 1996. ISBN 80-7108-129-9.

WIPSZYCKA, Ewa; HIŻYCKI OSB, Szymon. *MNIŠI - NEJEN TI SVATÍ...* Praha : Benediktinské arcidiecéze sv. Vojtěcha & sv. Markéty, 2009. Mniši - Tedy kdo vlastně?. ISBN 978-80-86882-11-6.

ZBAVITEL, Dušan. *Hinduismus: a jeho cesty k dokonalosti*. Praha: DharmaGaia, 1993. ISBN 80-901225-5-8.

Internetové zdroje:

TECHNOKRACIE V ČESKÝCH ZEMÍCH (1900 – 1950). TESAŘÍK, Bohumil. *Ministerstvo pro místní rozvoj - Ústav územního rozvoje* [online]. 2000 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: <http://www.uur.cz/images/publikace/uur/2000/2000-02/14.pdf>

South Asia: Nepal. *Central Intelligence Agency: Religions* [online]. 5. 3. 2012 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/np.html>

SUVAYU DEV PANT. Patchwork city. *Nepali Times: Nation* [online]. 5. 3. 2010 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z:

<http://www.nepalitimes.com.np/issue/2010/03/05/Nation/16856>

<http://www.fairtrade.cz/>

What is Fair Trade?. *World Fair Trade Organization* [online]. 7. 11. 2009 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z:

http://www.wfto.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1&Itemid=11

Fair trade. *Na Zemi* [online]. [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <http://www.fairtrade.cz/10-o-fair-trade/>

Asociace pro Fair trade. *Základní principy hnutí Fair trade* [online]. 6. 2. 2012 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <http://www.fairtrade-asociace.cz/#!co-je-fair-trade/fair-trade/principy-fair-trade>

ADHIKARI, Jagannath. When the going gets tough. *The Kathmandu Post* [online]. 14. 10. 2010 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <http://www.ekantipur.com/the-kathmandu-post/2010/10/13/oped/when-the-going-gets-tough/213867/>

BHANDARI, Bibek. Cost of living: that shrinking feeling. *My Republica* [online]. 19. 3. 2010 [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: http://archives.myrepublica.com/portal/index.php?action=news_details&news_id=16445

Rising costs in Kathmandu and throughout Nepal. *Fair Trade Group Nepal* [online]. [cit. 2012-04-01]. Dostupné z: <http://fairtradegrouppnepal.org/about-nepal/rising-costs-in-kathmandu-and-throughout-nepal/>

Historie fair trade. *Fair trade* [online]. [cit. 2012-03-27]. Dostupné z: <http://www.fairtrade.cz/cz/36-historie/>

About Caritas. *Caritas Internationalis* [online]. [cit. 2012-04-04]. Dostupné z: <http://www.caritas.org/about/index.html>

O nás. *Jeden Svět* [online]. [cit. 2012-04-17]. Dostupné z: <http://www.jedensvet.org/o-nas/>

Progress for Children. *UNICEF* [online]. Květen 2006 [cit. 2012-04-17]. Dostupné z: http://www.unicef.org/publications/files/Progress_for_Children_-_No._4.pdf

Jiné zdroje:

JANEČEK, Vít. *Robota – Závod ke dnu*. Dokumentární film, ČR 2011, Václav Bělohradský

Přílohy

Příloha číslo 1

1. Fair trade vytváří příležitost pro ekonomicky znevýhodněné producenty
2. Transparentnost a odpovědnost
3. Férové obchodní praktiky
4. Vyplácení férové ceny
5. Zajištění žádné dětské a nucené práce
6. Závazek k nediskriminaci, genderové rovnosti a svobody shromažďování
7. Zajištění dobrých pracovních podmínek
8. Pozitivní dopad na komunitu
9. Propagace fair trade
10. Ochrana životního prostředí¹⁴⁶

¹⁴⁶ Asociace pro Fair trade. *Základní principy hnutí Fair trade* [online]. 6. 2. 2012 [cit. 2012-04-01].

Dostupné z: <http://www.fairtrade-asociace.cz/#!co-je-fair-trade/fair-trade/principy-fair-trade>